ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، [illegible] څېړونکی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم : ژبــــه له بابا ادمه تر دې دمه

ليکوال: ډاکټر رحمت ربی زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ ليندہ (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرڅېړۍ (تَوزند اُکس)، کليفورنيا، امريکا

انلاين چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیـــــک

- ډالۍ ------------------------------------
- مننه------------------------------------
- ننتوځ-----------------------------------
- ۱—ژبه له کومه راغله؟-------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو؟----------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان--------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې------------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې-----------------------
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې-----------------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان----------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې ختم»-----------------
- پـــا یلـــــه--------------------------------------
- دوه ملـونــــه--------------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري---------------
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري ---------------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیرو: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوع ګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما ځیرنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دوه پوښتنو زه لا زیاتې ځیرنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمي ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ (قوس)/۱۳۸۹ المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننـــــــــه

ښاغلي ورور ابراهيم نعيمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهميت په اکله زما خورې ورې پرتې ليکنې د کتاب په بڼه ټايپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټايپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهميت په اکله زما د ليکنو ستره برخه ناچاپه پاتې وه. ډېری (دوسيه، فايل) کې غلې شوې وه (يو اځې دوه ليکنې مې په دې سرليکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسيان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پايله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهيم نعيمي د تخنيکي، کلتوري او پوهنيزو هڅو مننه وی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاينه يې کوم. توده دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلو اکه کلتوري دېره !

ډاکټر رحمت ربی زيرکيار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹المريز

زرغېږی (تَو زند اُکس)، کليفورنيا، امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)،تاريخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اېوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟ ! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نړدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه واى، دينونه به ناشونی واى، انسانان به يو بل ته پرديان واى، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ واى او فکرونه به شړ واى. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، منني، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړی پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی د دې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيږيز) را چاپير دی چی په صحنه کی يې احمد شاه بابا ،پښتو بابا محمد ګل مومند، ويد اند (علامه) سيد جمال الدين افغان،رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چی د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چی د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوي دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چېن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. اووم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس أستلر پرې د خپل پنډ کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبنې ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه ميندله چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندي زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټول شي. وروري به کوو ، حساب تر منځ. «له کوراو کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زېيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپخي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰لمريز/۲۰۰۰زېيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲مخ

د سمبر /۱۲/ ۲۰۱۰= ۲۰ ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹ زرخېږۍ، کليفورنيا ، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تردی دمه «په علم کې خوراکلک مشکل» دی پوښتنې ته ځواب میندل دی چې ژبه د کومه راغله؟ تراوسه انسانان یواځینې ژوی دی چې دوینا پېرزوینه پرې شوې ده. که له یوې خوا ژبه لوښی «وسیله» ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام وتفهیم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه ترون او غوټه ده دپېژاند (هویت) لپاره. دوسیلې په ډول د ژبې وظیفه اسانه شوې ده. نن ناشونې نه ده چې د امریکې له راکې غرنه یو امریکایي په انګریزي ژبه د سپین غر دیوپښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونیک ژباړې په برکت مفاهمه وکړي بې له دې چې دواړو د یو بل ژبې زده کړې وي.

خوخبره د ژبې په هویتي – احساسي وظیفه کې ده، او په یوه مشخصه سیمه کې د ژبې د سیاسي اقتصاد[1] په ساحه کې ده. هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زیږوي، او بیا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان في عقله ولسانه.» دډاکټراولستر[2] دپنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوې ده.

(اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبې یو تاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۶)

یوسل ودوه څلوېښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۸۲ز) کال کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې(فیلولوجیکل سوسایټي) عینې لار غوره کړه. د یوې پېړۍ لپاره د ژبې دپرمختیا په اکله بحثونو ته پاتک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کې، د ژبې د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلي شان بحثونه پیل شول، او ډېرځلې به ورسره یوه بښنه هم مل شوې وه. پایله دا شوه چې دغه غلي بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه دیوه درانه او اوږده وربښت په شان یې په تیرو(۳۰) کـلونو کې د مضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. او سني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړې ده چې په پایله کې یې بنایي ځینې خلک دپخواني حالت خوبونه ووینې، اود ژبې د منشأ او پرمختیا په اکله دبحثونو بندیز غوره وګڼي؟!

دچارپوهانو ډېره کیسان په دې اند دي چې ژبـه اساساً یو ځانګړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه(ارکیالوجي)، عصبي تن پوهنه(نویروفیزیالوجي) او په کمپیوټري ماډلونو کې پرمختګونو غټو اوکله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاړنبودنوته لاړپرانیستلی ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په اکله او سنی بحثونه راغونډ کړی دی.
لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه[5] کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوی:[6]
ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلری چی له کومی څنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اوموږته یی ددی وس راکړچی فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکی انځورکړواوخپل مجرد[7] فکرونه په خورالیری واټنونوکی د یو بل په پوهاوی راپوهاوی(افهام اوتفهیم) کی وکاروو. خوکوټلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دی اکله دوه نظریی شته
لومړی نظریه هغه یوه ده چی دامریکی دوتلی ژبپوه نوام چامسکی[8] له خوا راوتلی ده اوله کلونوراهیسی برلاسی ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکی په اند:
۱ - ژبه یو ځانګړی بشری استعداد دی.
۲ - ژبی دانسانانو په پیدا ینښت[9] کی کلک سیمونه غځولی دی.[10]
۳ - ژبه دخپلو اجرأتو لپاره مخکی له مخکی ټاکل شوی(ازلی) ګرامری قواعد لری. په بله وینا، ماشومان دګرامری جوړښت په اکله ذاتی یا اذلی پوهه لری، اودغه ګرامری قواعد په ټولو بشری ژبو کی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یافطری[11] پوهی ته جهانی ګرامر[12] وایی. دنړی د ژبو توپیرونه دانسانانو په مغزوکی دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیرپراته دی. دپوهاند چامسکی په اند، دانسانانو ماغزه د شعوری او ادراکی فکرچینه ده. دلته ادراکی عملیی[14] روانی دی چی په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیراوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخی. خوکیدای شی چی انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
[5] - Linguistics
[6] - The hardest problem in science today.
[7] - abstract
[8] - Noam Chomsky
[9] - genes
[10] - Hardwired into our genes
[11] - innate
[12] - Universal grammar
[13] - Parameter settings in the brain
[14] - Cognitive processes
[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چامسکی له دغه ډول نظره سړی داسې پوهیږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لږ تر لږه دشک لاندې ده. دلیل یې دادی چې د ژبې دتکاملي پرمختیا لپاره لاتراوسه داسې کلکې نښې نښانې[16] نه دي میندل شوي چې دډیرو زمانو په اوږدو کې د ژبې منشأ وښیي. په بله وینا ، مشکل دادی چې پخوانۍ وینا (لومړی لفظونه یا لومړۍ وینا) جسمي نښې نښانې (فوسیلونه) نلري
د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختیا (ایولوشنري ډیولپمنټ) راڅرخي.
د ژبې د منشا د میندلو لپاره دادراک پوهانو ، ژوند پوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څیړنې د سړی هیله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختیا به یووخت راجوته (برسیره) شي. په دې اړوند کې دکریستین کینیلي کتاب[18] (لومړی ټکی: د ژبې دمنشأ ګانو لپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) ګټور معلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې لیکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې دتکاملي پرمختیا تنسته راوسپړي، او په دې رڼا واچوي چې څنګه د دغې پټینې (قشری) عملیې په اوږدو کې یو غږیدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بیلابیلې تجربې (لکه د اشارو په واسطه دبیزوګانو وینا ، دتوتیانو ادراک، په بیزوګانو کې دشمیرنې او ګرامر استعداد ، او په دولفین[20] کې ځان پیژندنه)[21] موږ دې ته رابلي چې د ژبې د رامنځته کیدلو په اکله په خپل نظر کې بدلون ته چمتو شو. داسې معلومیږي چې ژبه زموږ په جینونو[22] کې دناڅاپي، اریانونکې او ښتون له لارې نه ده زیږیدلې بلکې دیوې تدریجي عملیې په اوږدو کې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکې شامل دي.
اوس انسانان کولای شي چې دکمپیوترونو نړیوال جال ته ورننوځي، اودیوڅو تنیو په ټومبلو سره د معلوماتو په نړۍ کې وګرځي، او دنا اشنا خلکو سره په یوه داسې کچه راشه درشه (مراوده) کې اخته شي چې یوڅه وړاندې یې چا تصور نشو کولای. دبریښنا ییز جال (کمپیوترنیټ) راویستل په تخنیکي پرمختیا کې یو محیر العقول ټوپ و. خو په عیني حال کې دغه اریانوونکې پرمختیا دیوغټ او پخواني څه سیوري و. د هغه څه سیوري چې موږ ورته ژبه وایو. په واقیعیت کې ژبه تر هرڅه دمخه او ستره معلوماتي شاهراه[23] ده یانې ژبه (نړدې لومړی واقعي نړۍ)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils
[17] - Animal researcher
[18] - The First word
[19] - Talking animal
[20] - Dolphins
[21] - Self-awareness
[22] - Genes
[23] - Information highway
[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چي هرڅوک ورته لاړلري (مخ ۳).
ليکل يوډول فوسيل(نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبو په اکله يوڅه ويلی شي چي پخپله ليک کی ثبت شوی وي. پخپله ليکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنيه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غيری جسمي، معنوي موجود دی، له دی امله الفاظ ډېرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خود انسانانو په وجود کی د ژبی سره اړوند جسمي غړي د ژبی په تکاملی عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مری، سږی، پزه او وړه ژبه (الکی ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کی شامل دی» :[26]
دانسان په وجود کی پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومي. وروسته له اوږدی زمانی، انسان په دی بريالی شوی دی چي د ژبی سره داړوندوفوسيلونو چاپونه(اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چي دلري پخوانيانو هډوکو پرينښی دی.
خود انسان دککړی کچه(اندازه) يا د ورون هډوکی د ژبی د پرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلی کولی شي.
دانسان دلري پخوانيانو دهډوکو دفوسيلونو دچاپونو(اثرونو) اندازه موږته نشي ويلای چي لومړی غږ[29] کله ويستل شوی و. دغه چاپونه يا اثرونه موږته نشي ويلای چي لومړی ټکی يونوم و(لکه څرمن، زمری، تيږه)، يوصفت و(لکه ګلالی، غورپالی، توريالی)، يوفعل و(لکه څښل، خوړل، وهل، ځملاستل، ځغاستل).... او که يو امرو(لکه ودانګه، وڅښه، وخوره). زموږ د پخوانيانو هډوکی موږته نشي ويلای چي لومړی غږ چا ويستلی ويا چا اوريدلی و.
ايا ژبه دځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، او که د ژبی اساسي فطرت دادی چي اړيکمنه[31] يانی ارتباطی وی؟
خبری(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانوته اړتيالري. سړی څنګه يود اسی ژبه خلق کولای اورا ويستلی شي چي په عينی وخت کی يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يو سړي ژبه(لومړی وينا) راوويستله، هغه دخپلی وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړی چي لومړی اوريدونکی و، دلومړی وينا کوونکی په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: ويناخود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزوچي پخپله ويونکی يی کيلی لرله اوپری پوهيده)، هغه اوريدونکی د شفرکيلی څنګه ميندہ کړه. هغه کيلی چي د ويناډکون(متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ویلای. کوم آینشتاین[34] به هم پیدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختیا ته یو اځنی ارت او برلاسی نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډیرې پخوانۍ منشأګانې رابرسیره کول دیته اړتیا لري چې یو شمیر بیلا بیل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زیرک چارپوهان، او یو شمیر سترګور او اوږدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات راوباسي. په دې پوهیدل چې ژبه څنګه پیل شوه، هغې ټکنالوجۍ ته اړتیا لري چې «تیره اونۍ راوتلې وي، او هغو تجربو ته اړتیا لري چې پرون اجرأشوې وي.»[36]

دلته وینو چې دشفرکیلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زیر شو ، دیته به مو پام را وګرځي چې ښایي بیله ژبې به انسانان یو وبل ته پردیان وای: بې له ژبې به انسانان د یوبل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبې به د یو بل په ګټه نه پوهیدلای، بې له ژبې به یې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به یې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دینونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاریخونه ورک وای!

یوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختیا واقعیت وي، دغه عملیه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختیا به کوم پړاو ته ورسیږي؟[37]

دډاکټر کریستین کینیلي «لومړی وینا»[38] په نوم کتاب وروستنی وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې یې نوم ویستلی دی[40]. داسې بریښي چې د «لومړی وینا» په نوم کتاب کې، ژبې ته یوازې دوینا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله دکتاب لیکوال ډاکتر کریستین کینیلي کاږي چې ویناد ژبې لپاره «حیاتي» یانې زښته ډیره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه دلاسونو په خوځولو او دمخ په څیره کولو[43] کې

---

33 - Fossils

34 - Einstein

35 - Visionary individuals

36 - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

37 - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

38 - The first word

39 - sign language

40 - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

41 - speech language

42 - crucial to language

43 - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غږونو[44] کې چې خوندي شوې ده. بنا یې ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په ځیر رامنځته شوې وي ، او ورپسې به یې د غږ ژبې او وینا ژبې په ځیر پرمختیا کړې وي. اوس هم وینو چې لاسي حرکتونه زموږ په وینا کې اوبدل شوي دي. د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی د امریکې په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړیکې په هغو انسانانو کې هم لیدل کیږي چې حمله (سکته) پرې راغلې وي، یانې (سټروک ویکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزیا[47] ورته ویل کیږي. په دغسې حالت کې هغوی نه یوائې داچې په راشه درشه (مراوده، کمونیکیشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په یاد کې یې وساتي او تنظیم یې کړي. دډاکټرې کریستي کینیلي په کتاب (لومړي وینا) کې یو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پیښ شي چې که یو بیزو چې علامت ژبه[49] یې زده کړې وي لومړي ځل یو بل بیزو ووینې چې په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پایله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسو یه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشوه، بلکه پرځای یې د دواړو ترمنځ د «علامت چغوجګړه» راپورته شوه:[50]

د اتجربه یو ځل بیا په سړي کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه یوه انساني ځانګړتیا ده.

یوناني تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښي چې نژدې دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې[52] یو غټ ټکي ته ګوته نیولې وي. دغه شان مصري واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښي چې څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې ډیره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

44 - vocalizations

45 - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

46 - stroke victims

47 - aphasia

48 - categories

49 - sign language

50 - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

51 - Herodotus

52 - Linguistics

53 - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

الميلاد) په مصر کې د خپل سفر په اوږدو کې په یوه اریانونکې تجربه خبرشو.په هغه تجربه چې د فرعون سمیتیکاس په امر بشپړه شوې وه. هیرودوت کاږي چې دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې او پټ ځاي کې دیوالونه راتاوکړل او په دې ډول یې له بهرنی تماس نه ګوښې او بیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دې اند وه چې هرڅه د دغو هلکانو له خولې را ووځي د انسان د ژبې پیل(منشأ) به وي او د نوروژبو لپاره به کیلي وي. د تاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکې ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کې د ډوډۍ لپاره لفظ (بیکس)[55] را وویست.

فریګیا د اوسنی ترکیې په منځ کې یوه پاچهي وه. مسیدونیا(مکدونیا) د جنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چې د یونان، بلغاریا او یوګوسلاویا ځینې برخې پکې شاملې وې. مکدونیا د یونان په شمال کې د یوې لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونو وختونو کې په مکدونیا کې ژوند کاوه. هغوی په پیل کې د بروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونو یادیدل. ورپسې د فروګیس[59] او بیا د فریګیس[60] په نومونو یاد شول. د اهغه مهال وچې په لرغونی یونان کې یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. د تروی[61] د ښاری دولت په مهال ځینی فریګیان د تروجانو په ټلګرتیا[62] او حمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیې) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکې د داردانیلس په شاوخواکې لرغونی ښار وا ود تروجن جګړې[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبې د مړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې او فریګی ژبې اړیکې راوسپړل شي. لا تراوسه دا هم نه ده جوته شوې چې فریګیان به کله په ترکیه کې هتیت امپراتوری[65] ته ورغلي وي او ددغې واکمنی سره به یې څه ډول اړیکې ساتلې وي. معمولاً

54 - Phrygian

55 - Bekos

56 - Phrygian people

57 - Bruges

58 - Bryges

59 - Phruges

60 - Phryges

61 - Troy

62 - Trojan allies

63 - troy

64 - Trojan war

65 - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی اټکل کیږي چې هتیت واکمنی به له نن نه دری زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندې ددولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخوا کې خوبیالی شوی او مرګونی شوی. هو، په دا ډ سره ویل کیږي چې فریګیا[66] د هتیت په خاوره کې رامنځته شوی وه، اودفریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلاد پیړۍ کې راجګ شوی و. فریګی ژبه دشپږمی زیږی پیړۍ پوری یانی نږدې دد یارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندی پاتې شوی وه. په بالکان کې فریګیان په یونانی مکدونیاکې مدغم شوی وو. دیونان لرغونی حماسی شاعر هومر[67] (اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړۍ) په خپل ایلیاد[68] نومی اثرکې تروجن جګړې ته ګوته نیولی ده. تاریخپوهان وایې چې هومرشاعرو، نه مورخ. له دی امله دنوموړی له خوا وړاندې شوی تاریخی معلومات باید په احتیاط سره وکارول شی، که څه هم ځینی تفصیلات یې دلرغون پوهانو (ارکیالوجستانو) له خوا منل شوی دي. فریګیانو یوه اینډو-اروپایی[69] ژبه ویله، او هغه پتې(الفبا) یې منلی وه چې اصلاً فونیشیانو[70] راویستلی وه. پخپله فونیشی پتې دوه ویشت(۲۲) توری لرل چې له کنعانی وزمه یا سینایی وزمه ژبې[71] نه راوتلی وه. د کنعانی وزمه ژبې پتې لومړنۍ غلی(صامت، بی غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه(۱۸) یا اووه لسمه(۱۷) قبل المیلاد پیړۍ کې دمصریانو لخوا نیول شوی وه. که دکنعانی وزمه یانی مخکنی کنعانی ژبې پتې ته یو ځغلنده نظر واچوو، وبه وینو چې په اصل کې له مصری تصویرلیک[72] نه راوتلی ده. په لنډه وینا: دمصری اغیزپه مخکنۍ کنعانی ژبه[73] پریوتلی و، مخکنی کنعانی ژبې په فونیشی ژبې اغیزاچولی وا و فونیشی ژبې په خپل وارسره فریګی ژبه[74] تراغیزلاندې نیولی وه.

دفرعون سمیتیکاس ربړونکی اوغونی زیګوونکی تجربې وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله(منزوی) پریښودل شی، هغوی کولی شی چې په خپل منځ کې ژبه راوباسی. یونانی تاریخپوه هیرودوت له دغی تجربې نه دی پایلی ته ورسید چې انسانان دخبرود استعداد سره زیږیدلی دي. دفرعون سمیتیکاس له تجربې راهیسی،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه راوباسي، موجوده ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومینده له:

د فرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه یو هاوې ناشونې و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یوبل په محدودو اشارو او څېرو پیښو یې ژبنۍ ودانۍ پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلې و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزه نه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځي کې وکارول‌شي. ګوت املا د وینا ژبې پټې یا نی الفبا ساده اشارو په واسطه انځوروي. ګوت املا په واقعیت کې لاس پټې ده چې د لاس د ګوتو د اشارو له لارې د ټکي (لفظ) توري (حرفونه) ښیي. د بیلګې په ډول:
توري تمثیلوي، خور لاس (د لاس تلي او ټولې ګوتې Aد لاس موټې یا سوک د
توري ښیي، د اشارې ګوته او منځنۍ ګوته چې B ولاړې او د یو بل په څنګ کې) د
توري معرفي کوي، بې له غټې او کوچنۍ V ولاړې او له یو بل نه لرې وي د
توري په ښه کوي W[82] ګوتې نه درې نورې ګوتې ولاړې او له یو بل نه لرې د
د پخواني شوروي اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چې د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځي کې دې ګوت املا وکارول شي، ګټوره نشوه. دلیل یې دا و چې کڼو ماشومانو چې د الفاظو فکر نه لاره[83]، څنګه به په پټې (الفبا) پوه شوي وای. د تدریس ناکامي ستراتیجي کانه ماشومان دې ته اړ کړل چې پخپله لار وباسي او د خپلې ژبې ابادي[84] په خپلو لاسو نوا و مخونو هسکه کړي. د ماناګوا ښوونکي په دې پوه شول چې کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه را وو یستله – هغسې راشه درشه (مراوده) چې پخپله ښوونکي پرې نه پوهیدل. دا نو څه وو؟!
له نن نه دوه ویشت (۲۲) کلونه وړاندې د (۱۹۸۲ز) کال په نیمایي کې، د نیکاراګوا د پوهنې وزارت د امریکایي پوهاندې جودي کیګل[85] سره تماس ونیو چې په شمال ختیز پوهنتون کې د ژبپوهنې چارپوهه وه او په نیکاراګوا کې رامنځته شوي انقلاب (۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندور کاوه. هغې ته بلنه ورکړل شوه چې د نیکاراګوا په مرکز مناګوا کې د کڼو ماشومانو د ښوونځي معما را وسپړي. پوهانده جودي کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدې درې او نیم یې د لس کلنو او ټنکو ماشومانو د علامت ژبې د شفر کیلي و میندله. هغې سوکه سوکه د نوې علامت ژبې ګرامري نظام هم را وسپړه او په دې ډول یې د امریکې د نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي نظریه لا پسې راجوته (څرګنده) کړه چې «د ګرامر بیالوجي»[86] ورته ویل کیږي او په مغزو کې پرته ده. د امریکې په رود ایلینډ کې په براون پوهنتون کې د فلسفې پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنې په پوهاندې جودي کیګل باندې نیوکه کوي او په

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی دامریکایی لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسی (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال د اکتوبرپه میاشت په نیویارک ټایمزکی خپور کړی و ، او په هغه کی یی د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاږی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « دجوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال داوشویتڅ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه دپوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی دخپل تجربوی ښوونځی کڼو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته دامریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای، هغوی به دنورو کڼو سره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول-د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا- ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشوو کڼو «د بریالیتوب امکانونه شنډ کړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی د نیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه » کړی. [98]

دامریکی نامتو ژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم د نیکاراګوا تجربه یوه اتثنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) مورناتکلووچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ !۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زرخیرېو ښار، کلیفورنیا، امریکا

---

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زیږ) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلي وو چې له ننه یوسل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ زکال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه دجون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکر شوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دروازه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څېړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لړو ډېر یریوشان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پېړۍ په ګاونډ یو پېړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غور ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پېړۍ کې فکری اوښتنو ته را وګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوواو پیریانو[101] ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

داهغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته ددې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزوخنډو په کتارو کې پاپې واخلي. چایینی سورپوټکي اصلاً د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. و روسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پېړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یی واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یی له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعورکی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109]پکی نه دی شامل.
دسورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګننی(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شی اوهغوی ته له«عدن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو«دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی وروپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱ زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګننی(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند ، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] دانسان پوهه(ادراک)[113] داغیزی لاندی نیسی.
په بله ویناپه یوه کلتورکی د ژبی جوړښت ټاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنګه ووینی. په ساده وینا، دانسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱ زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲ زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲ اوبیا ۱۹۶۴ زکال)[115]:
پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳ زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاندپیټررالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford
[105] - J. Youngblood Henderson
[106] - pre – doctor student
[107] - telepathy
[108] - flow of meaning
[109] - Speech
[110] - whorf
[111] - Benjamin Lee Whorf
[112] - Structure
[113] - cognition
[114] - world view
[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Generation theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټر الینس د انګریزی او امریکایی فلمی مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. اوس متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلی مړینی پوری(۱۹۴۱ ز کال) هغه تکرکړ ولی وچی په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی دعلم او دین ترمنځ چلیده. داسی بریښی چی دغه عالم به د دین او علم په همسا زی او انډولتوب کی لګیا وه.
لویدیز د خپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجی(دعلم په استعمال) کی سترګامونه پورته کړی دی. ددی په مقابل کی امریکایی سورپوټکو دواقعیت د روحیی عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چی هغوی په خپلو ژبو کی دځانګړی غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچی هسک څښتن په کایناتو کی ځانګړی مقام لری. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول ارام کړچی دلویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوی.
بن جمین لی وو روف دفیلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړ دی چی له جرمنی ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه ترامریکایی رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... ترامریکایی ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰ زکلونو)پوري ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیز کړی و: یو یی فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122] (۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، او دوهم یی جرمنی مکس میولر[123] (۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتوختیزپوه وچی د سانسکریت، لغت پوهنی(فیلالوجی) ، او دهندی دینونو سره یی ځانګړی علاقمندی لرله.دی په مقایسوی ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کی دغټ لاس خاوندو. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر او غږساز(کمپوزر)و. دهغه انجیلی او فلسفوی تفسیرپوهنی[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفی ګرانو ، سری ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چی د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړی. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړوچی دعبری(یهودی) ژبی پتې(الفبا) اود لرغونی مصرتصویری حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دی.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښایي له دې امله به فابرې دې اولیویت دفرانسوی واکمن ناپلیون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غیری شخص»(خوشی سړی)[129]کنل شوی وی اودعیسویانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فیلسوف ایمانویل کنټ[131] غته پوښتنه دا وه چې«موږ په څه پوهیدلی شو؟» ساده ځواب یې دا دی چې زموږپوهه دریاضیاتو او دطبیعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وایی چې دا ناشونی ده چې خپله پوهه د حد سی ماورای طبیعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوواوغیر تجربی، شهودی پوهی ته وروسیږو. دایمانول کنټ دالهیات.متمرکزی مفکوری دخیړنی لپاره ووینی:[133]

کنټ «د ختیز سپیڅلی کتابونه» راوویستلی ووچی بیلا بیلو ختیزو عالمانو ژباړلی وو، او بیافرید ریښ مکس میولر رویستلی وو.[134]

پوهاند بیمال کریشنا ماتیلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندې-ساسکریتي فلسفې او معرفت پوهنی(ایپیستیمالوجی) یوه وتلی علمی کوپړی وه، او لیکنی یې «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثرداو: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پیړی په پای کی، دایمانویل کنټ لاندینی لیکنه را ووتله:«دین یواځې دعقل دبریدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددې لیکنی له امله یوحکومتی فرمان راووت چې ددین په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخیستل شي.

په دی سرلیک«ژبه، فکراوواقعیت»[137] دبن جمین وروستنی لیکنه[138] په (تیوسوفیست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته یې هڅه کړی وه چې د ژبپوهنی الفاظ دهندی درویش ګری(تصوف، عرفان) دمقولوسره پیوند کړی(رالینس،

129 -non - person

130 -Pope

131 - Kant

132 - speculative metaphysics

133 -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

134 -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

135 - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

136 -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

137 - language, mind and Reality

138 - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ ۸۱). د بن جمین وورف په اند یوګا[139] شعور ارتولي او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وورف لپاره یو لوښی (وسیله) وه، نو موړی په هغو تکاملي نظریو کې شک لاره چې مروجو دیني ارزښتونو ته یې بلنه (چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسازي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کیمیاګر بن جمین وورف ژبپوهنې ته کډوال شو په دې هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکۍ نه د کایناتو قواعد وویني (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وړولي:[142]

د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې وتلی کیمیاګر ژبپوه بن جمین لي وورف، د ژبپوهنې سره د (۱۹) پیړۍ د مفکرینو د اثارو له لارې مخامخ شوی و، او د ژبې سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندي «واضحاً» په دین راتاوېدله.[143]

خو په نولسمه پیړۍ کې کیڼ ګرو انقلابي مفکورو هم زور و مېند. د «کمونیزم»[144] ټکي له نن نه یو سل اته شپېته (۱۲۸) کلونه وړاندې په (۱۸۴۰ زکال) کې د اروپا په سیاسي اصطلاحاتو کې ورننوت. دری-څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «د خلکو اپیین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوي پیړی جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹ تر ۱۸۶۵ زکلونه) چې انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډېر کلکې ټونګې ووهلې او ډېرو سپورو ستو غوشی یې پرې وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب (تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت، خدای شر یر دی، تر هغه چې انسان محرابونو ته سرونه ټیټوي، بشریت به لعنتي پاتې وي.

---

[139] -yoga
[140] - Rollins
[141] - Esoteric Knowledge
[142] - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
[143] - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
[144] - Communism
[145] - karl Marx
[146] - The opium of the people
[147] - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
[148] - Proudhon
[149] - Anarchist
[150] - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانومریې به وي.»[151]

په روم کې پاپ(دعیسویانو دیني مشر) په ګړندي او کلک ډول کمونیزم«ملعون» وګاڼه ځکه چې ټول نظام «په بل مخ اړوي»:[152]

دنولسمې زېږيزې پیړۍ په نیمایي کې د(۱۸۴۸ زکال) په فبوري کې کارل مارکس او دهغه پانګه وال اوفکري ملګري فريدريښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵ زکلونه) «کمونیستي اعلامیه»[154] خپره کړه چې د سریزې لومړۍ جمله یې داسې پیل شوې ده: « دکمیونیزم واهمې» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کې یې راغلي دي: «زاړه یورپ ټولوقدرتونو یوه سپیڅلې ټلوالـه جوړه کړې ده چې دغه واهمه[155] ورنه وباسي: پاپ اوتزار ، میتونیښ اوګیزو ، فرانسوي افراطیان اوجرمني پولیسي مخبران.» شهزاده میترنیښ[156](۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واکیالي(دولتمدار) او ډيپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کې وسوځیده ، اوپخپله وتښتیده. فرانسوا ګیزو[157](۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوي مورخ او کلک ښیګیری[158] واکیالي و ، اوهغه مهال چې دفرانس دبهرنیو چارووزیرو ، کارل مارکس یې په زیږکال ۱۸۴۵کې دفرانسې څخه وشاړه.

دکمونیستي مانیفیست(اعلامیې) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کې دبرتانوي عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دې سرلیک :[160](دنوع پیل).

په دې کتاب کې ډاروین طبعي نړۍ داسې انځورکړې ده چې په بې پایې مبارزه کې لګیاده.په هغه مبارزه کې چې قوي پکې ژوندې پاتې کیږي، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړې ګوړې شوه. کارل مارکس خپل یوملګري فردینانت لاسال[162](۱۸۲۵ـ۱۸۲۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوري کې لیکي: « د ډاروین کتاب ډیر مهم دی او دطبعي علوموديوبنسټ په څیرپه تاریخ کې دطبقاتي پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلوسره جوخت،

---

[151] - …The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - " The execrable doctrine called communism….is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګري فریدریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژووپه منځ کې څنګه خپله انګریزي تولنه پیژني چې دکارپه ویش، سیالۍ، دنووبازارونوپه رامنځته کولو، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دتامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوزخپل مهم اثرپه دې سرلیک راوویست[167]

په دې کتاب کې مالتوزپه اقتصادي پرمختیاباندې دنفوسودګړندي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولی دی. دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دااقتباساتولپاره ولولي (هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیولیفت رویو[169] کې د والنتینوګیراتانا[170] دوینا له مخې چې دمارکس او اینګلزپه غوروااثارو (لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فریدریښ اینګلز «دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګري (کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فریدریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره دا سې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولئ:[171]

فریدریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرارکړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیو اوبیزوګانو دغږونوورته والی ته هم ګوته نیولی وه، اودا سې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه اوغیری شعوری ډول دډیروګامونوپواسطه پرمختیاکړې ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راوویستلی واوپه هغه کې یې دخپل لومړي کتاب (۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردانسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوری سره ترکیبولی شي، اودغه غبنتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

---

[164] - Engels
[165] - Remarkable
[166] - Malthus
[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
[168] - History in Quotations, p.565, no.4
[169] - New left Review
[170] - Gerratana
[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
[172] - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندي دیني او روحاني شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکتر کینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدني حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربښود و. ډاکتر کینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (می – جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: د ازمویني ځوابونه، د نوي فلسفي تاریخ[174]

د دغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (د نوي فلسفي تاریخ) د درسي کورس موضوع وه. ډاکتر کینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامیلټن تشریحوي، د فلسفې محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوي چې په «چابکه جبرګرۍ»[176] زوراچوي او په دې ډول ازادي له منځه وړي. د درسي کورس موضوع (د نوي فلسفي تاریخ)، محصل کینګ ته د دې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبي نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتو شي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلز ډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- د چارلز ډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکر لري.

۲- د ډاروین نظریه د هغه چا سره په ټکر کې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړۍ سپارې ته ګوته نیسي چې جینیزیس = پیل یا خلقت نومیږي).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یاني پایان شناسي له کایناتو نه شړي.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډ ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علوماو دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه د عقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوند ته لاره پرانیزي.

---

173 - Martin Luter King

174 - Examination Answers, History of recent philosophy

175 - The Limitation of philosophy is the justification of the theology

176 - rig(g)ed determinism

177 - Ebenezer Baptist church

178 - The challenge of communism to christianity

179 - Genesis

180 Teleology

181 -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)

182 - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زیېزه پیړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲ـ۱۷۸۷) هم په خپل پیر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکر و، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغونی ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دیخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لار وهي، او یو بل نه پیژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ښیرې پیښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ښیرې پیښې زده کړې، لومړي الفاظ یې را ویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال را ووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاو تریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو د اسې دریځ هم و مانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښښتن لخوا ادم (ع) ته ور کړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نریو رسیو پاپې و اخیستلې. ولولې د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړي: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۲:[187]

د یهودانو په سپیڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړۍ سپاره «جېنېسیز»[188] نومیږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژبا ړلې شو. په انجیل کې بشري ژوند د اړیکیو په ښیر پیل کیږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپوکه، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سړی د اسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسني

---

[183] - Rousseau

[184] - Essay on the origin of language

[185] - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the replies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

[186] - Creation

[187] - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

[188] - Genesis

[189] - The Lord

[190] - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې یانې په لرغونې میزوپوتامیا[191] کې پروت و. دعدن باغ په منځ کې دوه ونې ولاړې وې: دیوې نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یې «دښه او بد دپوهې ونه» نومیده[193]

هسک ښښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدې ټولوازادیوونازاوه، اوموظف یې کړچې عدن باغ سمبال کړي او په ژوواوالوتونکونوموونه کیږدي. خو هسک ښښتن ادم(ع) له دینه منع کړچې ددوهمې ونې، یانې «دښه او بد دپوهې له ونې» نه دې میوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک ښښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله یې ادم(ع) خوبیالی کړ، اودهغه له اړخ(ښایي پوښتی) نه یې ښځه خلق کړه چې[195] حوا یې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي اولومړئ ښځې، یانې ادم(ع) اوبی بی حوا «دوا ړو لغړ ژوند» کاوه. بې له دې چې وشرمیږي.[196]

په دې ایت کې له غوښې[197] نه سړي وجود اونفس پوهیدلی شي. دلته د

« یووجود کیدنې» یا «یوروح کیدنې»[198] مطلب دپام وړ دی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبی بی حوا موراوپلار نلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنې یا روح کیدنې مطلب په تورات کې خوندي شوی دی. د ژبپوهنې له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبی بی حوا دوا ړه لغړ وو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چې هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

د زاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومې لومړی سپاره کې دشیطان ټکی نه دی راغلی. خو د اسې بریښي چې شیطان دمار[204] په شکل بی بی حوا تیرویستلی وه. اوبیاد هغې دتیروتنې له لارې یې میړه ادم(ع) هم دشیطان په لومو کې ونښت. په نوي انجیل کې، یانې دعیسویانو په سپیڅلي کتاب[205] کې «لرغونی مار»[206] ته دشیطان اوپلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیرمکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان ـ مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه اوبد د پوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک ښتن په شان به په ښه اوبد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی ویی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. دمیوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړ وو. دواړه بوټو او ونوته وروغځاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک ښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی دشرم او حیا احساس پیدا شو.

دهسک ښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ور غورځوله. ددغی ګناه له امله چی دهسک ښتن امر یی مات کړی و او دښه اوبد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (دبشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (دبشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. دادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل دڅاروو په ساتنه کی:[213]

کین قهرجن او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک ښتن کین وراټه[214]

له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.

دادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. دخلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)

[208] - more cunning beast

[209] - Genesis 3:1

[210] - Satan - Serpent

[211] - Cain

[212] - Abel

[213] - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground.» (Genesis 4:2)

[214] - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth.» (Genesis 4: 8 – 12)

[215] - Enoch

[216] - Irad

[217] - Lamech

[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتو نوکی(څلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته دادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته دا ینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوند وکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. دلامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. دلامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنډ وجوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس گزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت گزه، اولوړوالی پنځلس گزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، اودیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د دغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸ تر ۲۹). د دغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړ نه وروسته دا د نوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولې ځمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې «جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]

خو هسک څښتن چې د چادنوم ویستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه و نیوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د یوې ژبې په ځای د ډېرو ژبو د رامنځته کولو له لارې. د ژبو دګڼ والي له امله خلک د یو بل په وینا نه پوهېدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو را چاپېره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]

د تورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی «د ځمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښايي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغونې بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوی یې، او و به یې لوبوي. له تورات نه وا ورئ:[243]

بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

---

[230]- Genesis 11:1

[231] - Babel

[232] - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

[233] - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

[234]- Lord

[235]- Tower of Babel

[236] - Babel

[237] - Babel

[238] - Hebrew

[239] - Confused

[240] - Babel

[241] - Babylon

[242] - Babylonia

[243] - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)

[244] - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې برېښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژووپه ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې دیوې ژبې په ځای یې ګڼ شمېر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه میوه وخوري، د دغه نافرمانۍ له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجیل یانې تورات یو بله سپاره «شمیرنه»[246] نومیږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم(۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. یوې ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیده او په خیټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر ووهه چې روان شي خو رته ګیله وکړه چې ولې یې ووهه. خر ورزیاته کړه چې دې خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت یې د غسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پیغمبر سترګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیده او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني یهودي مورخ جوزیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږکال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله».[253]
جوزیفوس دې ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعینې ژبه کاروله ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم توب لیدلی و، او نه یې نور انسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای. ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا ادم(ع) ژبه د ژووله ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوونه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه و نه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. دا عمل چې ادم(ع) او بي بي حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

245 - Satan-serpent
246 - Numbers
247 - Balaam
248 - Donkey
249 - Angel
250 - Number 22: 21-35
251 - Jasephus Flavius
252 - Antiquities
253- All the living creatures had one language
254 - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچي څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهيدلای اوازادنه وای، نوبيا خوبه بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلاد پيړۍ کې يوناني مورخ هيرودوت ليکي چې فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزواکې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. يو څه وخت وروسته د غو ماشومانو د «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چې په فريګې ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانالري. فرعون دې پايلې ته ورسيد چې فريګي لومړۍ يا اصلي ژبه ده.

د فرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلې تکرارشوه: د هوهين شتاوفين دوهم فريدريک[258] د روم سپيڅلي امپراتورو. نوموړی عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کيږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوي اويوناني کې د رواني ويناخاوندو. د منځنيو پيړيو په پيل کې د غه امپراتورهم دوه ماشومان په يو ځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راويستلی وی، دواړه مړه شول. له دينه دوه سوه کلونه وروسته د سکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر۱۲۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. د اسې بريښي چې هغوی به په نتيجه کې عبري ويلی وی.[260]

کليساد پيړيولپاره په دې باورشوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خوپوهانو ډيرو نورو سيالو ژبوته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زيږيزه پيړۍ کې مهندس اوعالم جان ويب[262] د چينايي ژبې په برلاستياټينګاروکړ. د جان ويب استدلال داو چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] يانې نوح(ع) په چين کې کوزشوی و. چايني ژبې د يو څو پيړيو لپاره د لومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کې (۱۸۸۷) کاږي چې چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکي نواح وبيستر[266] چې يو بله (۱۷۵۸تر۱۸۴۳) په زيږيزکال ۱۸۳۰ کې په دې باورشو چې يوه بله سيميټک[267] ژبه يانې ارمايک[268] اصلي يالومړۍ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنۍ-اصلي ژبه وه. د نولسمی(۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی
دانګریزچارلزډاروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، داسی فکربرلاسی وچی دقبل البشر موجودیت د نشتوالی له
امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونی وه. ددغه ډول فکرپایله داشوه چی د ژبی لومړی ظهورټول تال په الهی
الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند ووچی د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانویانی لرغونو
عراقیانوهم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی:[273]
د نبو نوم په تورات کی هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کی براهما[276] لومړی یا اصلی خدای دی.
دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی[277] نومیده. دغه شان براهماله
ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یی ویشنو[278] نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و.
دوهم خدای سیوا[279] نومیده چی ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړټکی دوه دی:
«یو» براهمادخپلی میرمنی په خلق کولوکی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چی هسک څښتن
بی بی حوا خلق کړی وه.
«دوه» دبرهمااودوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته برېښی چی په عیسویت کی
ورته یانی دری ګونتوب[281] ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه،
اوهنرورکړل. د نولسمی پیړی په نیمایی کی انګریزچارلزډاروین دطبیعی تکامل نظرراوویست(دنوع منشأ). په
ورته ډول، کارل مارکس اوفرید ریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دی ډول: لومړۍ (ابتدایی) ټولنه،
مرییتوب(غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم
په مارکسیزم کی دین«دخلکواپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجی، دولت، کلتور، قانون اوژبی په شان به
بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیږی چی دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونوبه د ژبی د منشأپه اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
[270] - Human experience pre- linguistic
[271] - Thoth
[272] - Nabu
[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
[275] - Hinduism
[276] - Brahma
[277] - Sarasvati
[278] - Vishnu
[279] - Siva
[280] - Destroyer
[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی دپاریس دژبپوهنی ټولنی[282] دژبی دمنشأ او دیوی نړیوالی ژبی درامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه! پخپله ددغی علمی موسیسی په وینا:[283]
پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ دعلوم او الهاتو په اړوندکی کاږی چی که الهیات دعلوم وخیری پیښبی وکړی «یوائی دمنطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا ، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را و سپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم.په درې (۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلې خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابنونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فروییډ[285] وایي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوی دی او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولې شي. اټکل څلور زره (۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره درې سوه (۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: « نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288] (۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې « موږ په خپل خوب کې دوه مخې نه یو.» اټکل یو سل (۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په پای کې، زیکمو فروییډ د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې (۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته (۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروییډ په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې موني یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويد يد لو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډېرې ځلې د اسې پيښېږي چې د خوب څخه د راويښېدلو سره سم، ليدلي خوب د هېر تيا سمځي ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه دويښ ژوند دواقعيتونو سره پوخلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان دويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان دويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]
خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵= نو امبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې را څخه هېرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلي.
اوس به نو را شم زما ليدلي خوب ته:
د مزار شريف د (تروپ غونډې) څخه يو سترګور، زړه وراو غوريالي شخصيت چې د روغې پوهې خاوند وه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب وا و ځان يې کابل ته رساوه چې د احمد شاه بابا سره وويني، په چاريکارکې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکارکې زيږيدلی او استرشوی و په هغه مجلس کې يوازينی افغان و چې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، او نور وشېراګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوږې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتو بابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډيرد رناوي ورغبرګه کړه چې: «بابا ډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومار چند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازارکې غوړوله (حلوا) اوورپسې تودنې (بخارۍ) خرڅولې ستاسې نوم په ډيرد رنښت سره يادولو.»
پښتو بابا که له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرې) پريښودله او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتوتينګه وساتله. خو سرداړانو او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتوونه کړه!؟»
پښتو بابا کابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

---

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چي په ډيرتلوار سره راروان و. ديوبل سره يې روغبړ وکړ او دواړه څنګ په څنګ د احمدشابابا د ليدني دپاره دارګ دکيږدۍ په لورې ورروان شول. دارګ دکيږدۍ څخه يوتنکي ځوان راووت. پښتوباباپرې ږغ وکړ: «بابکه ! نيکه موچيرې دی؟» دغه ځوان چي محمدخرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته !» احمدشابابادخپل لمسي دځواب دا وريدلو سره سم دارګ له خيمې څخه راووت، د دواړو سره يې په غاړه ستړي مشی وکړل، او ټول په ډيرتلوار سره دارګ خيمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمومشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجمال الدين افغان ډيراند يښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشاباباته وويل: «زه چي ژوندی وم نوځان مې (افغان) ونوماوه، خواوس چي مړيم ايرانيان مې ايراني ګڼي ! څه وکړم؟» احمدشاباباد ستر پوه سيد جمال الدين افغان په حال ډيرخواشيني شو، او سمدلاسه يې پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چې څه نظرلري. پښتوبابالومړي دعلامه سيدجمال الدين افغان سره ډيرزړه سواندی وښوداو بيا يې احمدشاباباته خپل نظرداسې جوت کړ: «بابا ! که ويداند (علامه) سيدجمال الدين افغان يوڅوټکي پښتوليکلای وای، ايرانيانوبه يې هويت نه وای يرغمل کړای. هسک څښتن دی مورټول په نياو (انصاف) غښتلي کړي ! دپښتوسره پښتوکول دهرافغان ملي هويت ټينګولی شي اود دين ښکلا يې خوندي کولی شي.»

ويداند (علامه) سيدجمال الدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چي دخبرلوڅ غوږن (باخبره)،

سترګوراوبانديسې څيړاند پښتوباباپه درانه ږغ وويل:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتوباباد شعرد اوريدلو سره سم، احمدشابابادخپل بې کماله لمسي په لټې کې شو او زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چي په وړاندې مې دپښتوبابا (محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعيل يون او هميش خليل کتابونه غوړيدلي دي. له بدې مرغې وينم چي لاتراوسه پورې دميرويس نيکه کوديان او داحمدشاباباکړوسيان له همدغې بې کمالي څخه الهام اخلي اودملي ژبې دغه سپکاوې په ډيرې سپين سترګۍ سره د ژبنی تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک څښتن دې هيڅ چاته ددې وس ورنکړي چي دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولو اغيزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړي ! پای

زيرک يار ۱۹/۱۱/۱۹۹۲

داليکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوار کي!

دافغانستان ځيني سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يواځې له دې نه ډه ډه کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. څوک چې حساب نه مني د مساوات په منلو کې يې هم شک دی. د ايران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالو نه وړاندې د ايران په شمال کې د ګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګار وکړ چې:«در اين دنيا نمی توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زيرکيار، ملی ستم، مليت او خراسان، لاهور، ملت پريس، ۱۳۸۰لمريز، اپريل ۲۰۰۱ زيږ.

خپرونکی: د پښتني کولتور د ودې ټولنه، جرمنی).

دافغانستان مفکر، غيرتمن او فقير و زير محمد ګل مومند چې د کابل ښار په(اندرابيو) کې زيږيدلی و او په اتيا کلنۍ کې د همد غه ښار د(بريکوټ) د سيمې په يو عادي ختين کرايي کور کې په حق ورسيد(۱۳۴۳لمريز، ۱۹۲۴زيږ)، په خپل يو شعر کې د ښې منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هيرول بې کمالی ده

زما په نيمګړې اند، په ورورستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر ۱۹۲۴) کې د فارسي په ځای دري ټکی خوندي شو، د دې لپاره چې د شاهي کورني لپاره اسانتيا راولي. شاهي خيل او درباريان په پښتو کې امپړ(نالوستي، بې سواده) وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه او د کورني نورغړي يې دلرزاند هويت په کړاو اخته وو چې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297] (سرحدي سړی) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاو ځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړ چې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وايي. د پاچا لپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه د ملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولي(فاجعی) سره جوخت پري امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دريمه سقاوي راغله.[298](د مسعود او رباني سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ۱۹۹۲ سپټمبر ۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زيږ).

هغه مهال چې زه د برلين په ازاد پوهنتون[299] کې د واکپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يو انګريز چې په همد غه پوهنتون کې په کلک ګومان سره د هڼپوهنې (ايتنولوجی) استاد و راته ځان راوپيژاند: زه د پروان

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې بنا یسته ډېر وخت په خیرېنه تیرکړی و.(زه د لته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سرو مال زیان ورسیږي). دغه خیړونکې د یو جومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمني وژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سریز بیتونه داسې وو:

سقاو نومي یو غل و جوړ کړې یې سره چل و

بسته پرې کوهدامان شو پارسیوانو خو بایې وه

ځوورځې پاچاهي وه

سرداران په تصادفي لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي(کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو (لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوته (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د ستر ګه وراو غوږن (باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه(د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرورور عبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلی یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلی نه شم». ولولی زما د **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي وینا وې. خپرندوی: پښتو یون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته ۳۴۱ مخ،

کولتوري امپړتیا (بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر اړخ کې چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي بریدونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** لمریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال(سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیرې پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

300 - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کې کړکیچ په دې کې دی چې سیاسي هیوادوال ته حقوق خوند ورکوي خو له مسولیت نه ډه ډه کوي او په رسمي دولتي مقامونو کې په عمل کې ملي رسمي کفایت نه مني. په بله وینا، په رسمي موسساتي ډګر(دولت) کې یوه ډله بشپړ امتیاز لري چې په دولت کې د خپلې ژبې(فارسي دري) انحصار ټینګ کړي او مقابل اړخ(اکثریت) له دې نه محروم کړي چې خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسي سره مساوي مقام ته جګه کړي.

ژبه له دې نه ډیره جګه ده چې یو اځې او یو اځې د پوهاوي(افهام وتفهیم) وسیلې ته راټیټه شي. د سپي غپل یا سونګیدل سړي په خطر یا خوښي پوهوي، خو د هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوي(غیري مادي) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کې رانغاړي او راتلونکو نسلونو ته یې رسوي. لکه په اینه کې چې د انسان مونه لید له کیږي، په ژبه کې د مغزو او زړه بې جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږي. هو، ژبه د پوهاوي(افهام او تفهیم) لوبښې هم دی.

د امریکې د نیواک په چاپیریال کې په افغانستان باندې په ورتپل شوي اساسي قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیږیز) کې «پښتو او دري د دولت رسمي ژبې دي»(ماده ۱۶)

دلته د(او)ټکي د کلک پام وړ دی. د «او» ټکي مساوي په «یا» نه دی. یانې د اساسي قانون د شپاړسمې(۱۶) مادې پورتني جمله مساوي په دې جمله نه ده: پښتو یا دري د دولت رسمي ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمي دولتي وظیفې په اجرا کولو کې له سپین سترګې نه کار اخلي، د اساسي قانون د شپاړسمې مادې په ذکر شوي جمله کې د «او» له ټکي نه سترګې پټوي، او په دې ډول په خپله رسمي ملي بې کفایتي څپونې غوړوي. په کال ۲۰۰۵ کې یو پښتون افغان امریکې ته د ژور نالیستي زده کړو لپاره راغلی و. ما ټلفوني روغبړ او پیژندګلوي نه وروسته هغه و پوښته چې په کابل کې یې څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یې کړه چې د یو لوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشر و. د غه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسي هیوادوال دی چې حقوق خوند ورکوي، خو کولتوري هیوادوال نه دی چې زړونه کوشیر کړي

موخه(هدف) دا نه دی چې په دولتي ادارو کې یو مامور په یوه رسمي ژبه بسنه کوي؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې به ملي کفایت یا په دې ژبه کې ښودل کیږي یا په هغه بله کې؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې دې ملي کفایت په کلتوري بې کفایتي او امتیاز وچلیږي. موخه دا نه ده چې په کلتوري لحاظ بې کفایته یا کم کفایته رسمي مامور دې ژباړن ولري، او په دې ډول دې ملي بې کفایتي د پیسود لګښت په واسطه تامینه شي.

موخه دا ده چې ځنځیرونه دې غوڅ شي. هغه ځنځیرونه چې ماشومان د ملي ټولنې له جوړولو نه محروموي، هغه ځنځیرونه چې د متقابل درناوي(احترام) او عملي وروړولي ارمان یې شنډ کړي هغه ځنځیرونه چې ملي پیژاند(هویت) او ملي شعور ته یې پاټکونه اچولي دي. کولتوري هیوادوالي(تابعیت) واقعي پوهاوي(افهام) ته ښه راغلاست وایي. هغه پوهاوي ته چې د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروي، متقابل احترام رامنځته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورورولی غښتلی کوی، اودملی ټولنی په جوړولو کی کو اند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي- حقوقی هیوادوال(تبعه) چغه اوریدل کیږی اوهم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال اوکولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسېږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو واکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي، که بریښنا خیل وو او که تورتم خیل) عموماً ټول لږ و ډېر په دې بې کمالۍ کې سرتیري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاملرنه نه ده کړې اويا کمه کړې ده. د دې ټولو بې کمالیو سره پاچاهانو ته په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوی کلتور د اړه ماران شي. دغسي ناوړه اعمال نور د زغم وړ نه دي. شلخي تجربې ښیي چې شلخیان د پښتانه حیثیت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالۍ کې میلمه شوی و. یوه سړي ورسره سټړي مشي په پارسي وکړل. په څنګ کې یو بل سړي ورته وویل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سټړي مشي کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کې پارسي وايي. مافکروکړ چې باچاخان(فخرافغان) به لکه د نوروغټانو په شان پښتوپریښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجری(۱۹۴۴زییز) کې په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې وه. اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت ومینده چې «د پښتو سره د مینې» له امله د(پټې خزانې) انګریزی ژباړه تکمیله کړي. پټه خزانه په انګریزی ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸لمریز، ۱۹۷۹زییز) شوه چې رټلي نور محمد تره کې ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک څښتن پوهیږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کیده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبې افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وینا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روژه نیولې وه او ټولې ویناګانې به یې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل داسي هم تعبیرید لای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نوروالفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهیل پښتو د کابل ښار په چاپیریال کې له ښاغلي عبد المنان دردمند زده کړه ترڅو د یوه افغان په حیث خپل ورسپارلی شوی رسمي تمثیلي وظیفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خود «برادران ارګ» معذرت به داسي معلومیده چې د کابل ښاردوی بې پښتو کړی دی(عذربدتر ازګناه!).

مکناټن[302] د اړتیا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتیا نه وه نو د دربار په دولت کې به ورته ولې اړتیا وی! حمید کشمیری په خپله«اکبرنامه» (۱۲۲۰ هجری سپوږمیز کال) کې وایي:

شنید این سخن لات جنګی تمام که اموخته بود پشتو کلام

---

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزير محمد اکبر خان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جريان کې د مکناټن له خوا د وزير محمد اکبر تيارى انځور شوى دى، او «لات» د لوړ[303] يا سردارياني مکناټن په مفهوم استعمال شوى دى (ولولى: غوث خيبرى، «د برنس او مکناټن د وژل کيد و پيښې» ، دعوت، پرله پسى ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومى، د سمبر ۱۹۹۲) .
اټکل څلورنيم کاله وړاندې په (۱۹۹۳) زيږيز کال کې يوه سپين ږيرى پښتون د امريکې د (لاس انجلس) ښار په «افغانستان ږغ راډيو» کې مرکه لرله. (اوريدونکو به د ټليفون له لارې پوښتنې او تبصرې کولې او د راډيو له لارې به يې ځوابونه اوريدل) . په ارگ کې د پښتنو د قوميانو يو لړ قومي (يو سپين ږيرى سردار صاحب چې پخوا يې په کابل کې «کارهاى فرهنگى و ادبى» سر ته رسولى وو) په افغانستان ږغ راډيو کې د پښتو («افغانى») په اوريدلو سره يو څه بې حوصلې شو. «اين مرد فاضل» (سردار صاحب) هغه بل سپين ږيرى افغان ته چې په «افغانى» (پښتو) يې په افغانستان ږغ راډيو کې توضيحات ورکول، په دې الفاظو واګوابيده: «اغاى (و) چې پوف ميکنى ما نمى فهميم، مردم نمى فهمند، اين راديو مردم است و شما پوف کرده راهى استين».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وگړو د اکثريت ژبه (پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼي («مردم نمى فهمند») ، او نرى احتمال لرى چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وي او افغاني به د افغانستان غيرى مردمى (يانى درباري) ژبه وي؟ ! ښاغلي «و» [«و» مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څير استعمال کړی دی] د سردار صاحب په نارواغوښتنې «پوف» (پښتو) زندى کړه، خپلو خبرو ته يې په «راديو مردم» کې په فارسي ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه يې د سردار صاحب شعور د حافظ شيرازي په دې شعر ټکور کړ:
پدرم روضه رضوان بيک خوشه گندم بفروخت
ناخلف باشم اگر منش به جوى نفروشم
(د زياتو معلوماتو لپاره و لولئ: نصرالله نيازى، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ايينه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ، مخونه ۱۵۷ ـ ۱۵۸) .
اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلويښت (۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زيږيز تر ۱۹۷۳) . که هغه په کال کې يو ځلې (د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنى اختر او يا د لوى اختر په مناسبت) په پښتو وينا کړې واى، نو ډير گومان کوم چې د اعليحضرت صدراعظمانو، وزيرانو، جنرالانو، سفيرانو او.... به هم د غه لار خپله کړې واى او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عمليه په دربار کې له برمتې (يرغمل) څخه خلاصه شوې واى. په دربار کې د پښتو يرغمل کيدل او له دربار څخه بهرد پارسي وانو خويندو او وروڼو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د يو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملي ژبې پښتو په (پښتوټولنه) کې رسميت و ميندە

[303] - Lord
[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودرباراودرباردولت بالعمل پارسي ته‌ولنه وګرځېدل. په دې عملیه کې د پښتانه بچیان په خپل هیواد، په خپل پایتخت، او په خپل دربار کې د بې پښتو شویو درباریانو او په لاس بې پښتو شول. او د لرې پښتونخوا دیوه تکړه ځیرونکي په الفاظو «پښتون په دریم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانو خوېندو او وروڼو چې غیرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه باید له دوی څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک، وتلی، جدي) پښتانه باید هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازارکې یې پښتو خرڅه کړې ده او دلستوڼي ماران ګرځېدلي دي.
په شلمه پیړۍ کې افغانستان یو پښتون و زیږدرلود چې غیرتمن مسلمان او دتکړه فکر خاوند و. له دې کبله به روغه وي چې د پښتو (ژبې او پښتونوالی) په هکله دده نظر په لنډ ډول د روپیژنم:
«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) دکابل ښار په (اندرابیو) کې زېږېدلی وا و دده غه ښار د (بریکوټ) په سیمه کې په یوه خټین کرایي کور کې دا تیا کلنۍ په عمر په حق ورسید (۱۳۴۳ المریز، ۱۹۲۴ زیږیځ). د ی سربېره پردې چې وزیرو، اولسي ژوند یې لاره، دتکړه فکر خاوند و، او عمل یې له نظر څخه نه پټېده. وزیر محد ګل مومند وایي چې «د پښتو د ترویج او تعمیم د پاره په هر ډول چې لازم او ممکن وي په یو منظم طور پښتو وخوځوله شي، پښتانه وېښ کړی شي.» دلته د «منظم طور» ټکي د ډېر پام وړ دي. مفکر محمد ګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې د پښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړۍ، معمولي چارې ورپسې، او کیفي او ذوقي شیانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان باید تر هر څه د مخه «سمد لاسه درسي کتابونه» د ښونځیو او مدرسو د پاره «تالیف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دین، اخلاق، اداب، خپلو خصایلو او ملي خصایصو ته وشي. د ماشومتیانه دې د اشیان په زړه او دماغ کې ځای ونیسي، او د پښتانه بچي دې پښتانه شي». د پښتو بابا په اند دعلم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډېر ارزښت لري. ځکه خودی ټینګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بیزوګان نه ګڼي چې «په هر څه کې به د نورو پیښې کوو». دی زیاتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه یو، ورکوټي ولس هم نه یو. موږ د اسیا په مینځ کې د نامه خاوندان یو.... او مهم جغرافیایي موقعیت لرو». محمد ګل مومند په دې واقعیت پوهېږي چې «د فن او صنایعو له پلوه» پښتانه لوید یزو هیوادونو ته د زده کړې لپاره اړ دي:
«ځمونږ دین هم مونږ ته امر کوي چې (الحکمهٔ ضالهٔ المومن اینما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه د دوی نورڅه ته اړنه یو او نه ښایي چې په هر څه کې د دوی پیښې وکړو... او د دوی هر څه په پټو سترګو و منو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهیت پوه دی او په ډاګه وایي چې « حکومت د بې پښتو ګی له امله اریان دي، او لاره یې ورکه کړې ده! او اولس د بې پښتو ګی له لاسه بې پته، خوار، زار او ورک دي؟ ټول د بې پښتو ګی په اورسوي یو...» اوس نو پوښتنه دا ده چې پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وایي؟ دده په فکر پښتو که له یوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز یانې «پښتونولي» ده. «پښتو وییل، پښتو کول، پښتو چلول دي» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ژوند کې ارزښت لري. «پښتو دین، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند « پښتو زړه ور توب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ایمان لري چې ګټه او تاوان، عزت او ذلت هر څه د خدای نه دي. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک خښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».

محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت دژبی لری اوبری دهغه دژوند دبد مرغی اونیکمرغی سره اړوند لری.

« که دیوملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړیانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستهه ده».

ددغه اهمیت له کبله« ژبه بایدوساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتودرستواړینوته» ځواب ووایی. د مفکرمحمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ختي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».

(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹ ؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتودژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خواپه لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷لمریزچی ۱۹۳۸ زییږ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ـ تکړه پښتانه بایدیوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا«پښتوپه منظم طوروخوځوله شی» او«پښتانه ویښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غټه وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتوتنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی بایددهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنوکړنوته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمی نصاب کی د دینی او دنیوی علوموتر مینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملی او دینی هویت خوندی شی او د زمانی د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځی.
۳ – پښتو نه یوازی په دولتی میچن کی چلن ته کلکه اړتیا لری، بلکه په جومات کی هم باید غښتلی شی. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړی له کبله لولی. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شی. د پېښور په پښتو اکېډیمی کی د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوی ده. و دی شی چی د روغی ژباړنی په لوری ګټوره وګرځی؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دی د استاد حبیب الله رفیع سره خبری وشی.
۴ – مسلکی اشخاص دی دی ته راوبلل شی چی په خپل مسلک کی په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسی کتابونه او نور مواد برابر کړی.
۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کی د تدریس ژبه وی ترڅو په دولت کی د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبی د مشکل سره مخامخ نه شی. د پښتو د علمی کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزی په ښوونځی کی زده کړی.
۶ – د پښتو کلتوری ـ هنری اړخ یانی ټنګ ټکور (موسیقی)، ملی اتڼ، انځورونو، او ډرامو ته پاملرنه حتمی ده.
۷ ـ د دولت او حکومت مشران باید رسمی وینا ګانی او مرکی په پښتو وکړی او په تړونونو (قراردادونو) کی دی د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شی.
۸ ـ د پښتو لیک یا لیک لاری یوکولو (املایی یوشان والی) ته کلکه اړتیاده. که هرڅوک په خپل سر د خپل کلی یا سیمی پښتو لیکی، نو د نورو لپاره به ناشونی وی چی د یوی پښتو پرځای «پښتو ګانی» زده کړی. د هرچاخوښه چی یو ټکی څنګه تلفظ کوی، خو غټه خبره داده چی ذکرشوی ټکی په یوه شکل ولیکل شی. یانی: ویل یی ستا خو لیکل یی د ټولو !
د بیلګی په توګه «زموږ، زمونږ، خموږ، زمنګ، ځمنګ» ټکو ته ستاسې پام راګرځوم: «زومږ»، «ځموږ»، «زمنګ» او «ځمنګ» هریو ټکی څلور (۴) توری لری او لیکل یی (د «زمونږ» او «ځمونږ» په تناسب) لږځای او لږ وخت نیسی، یانی د لیک لاری د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د توروډ ره[306] په کارولو یږی، نو ګومان کوم چی د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وی؟ زه دومره وایم چی پښتو دی د کمپیوټر سره پوخلا شی. و دی شی چی په دی اکله د پښتو د ژبی او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شی.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرتر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړی او په بیلا بیلو چاروکی دی ورڅخه نظریی او مشوری وغوښتل شی. پښتانه له بل هر چا څخه دی ته ډیر اړدی چی د زمانی د شرایطو په کچ وینښ شی او د فکر په

[306] - Keyboard
[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکې سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰–په اساسي قانون کې دیوې ژبې «ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني –رسمي ټینګار دی چې د دولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، او تبلیغاتو عملیاتو کې د هغې ژبې د چلن لپاره دیو لیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کې باید پښتو د افغانستان رسمي ژبه وبلل شي او حکومت دې ته اړ شي چې په دغه لارکې عملي ګامونه واخلي. خو که په عین وخت کښې «دپښتو عمل جرګه» فعاله نه وي، نو د اساسي قانون ټینګار به هغسي پنچر شي لکه پخوا چې یوې تشې خبرې ته راټیټ شوی و.

که په پای کې زما څخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې د پښتو په رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کې ټینګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کې؟ د تیرو ترخو تجربو څخه د زړه کړې په مټ زما (زیرک یار) ځواب دا سې دی:

«زه پښتو په ارګ کې غواړم ځکه بې پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟!»

دربار (حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نو پښتو به د رسمي کیدا په لوري له ټولنیز اتبار[308] څخه لویدلې وي او ډیره به ناشونې وي چې د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړې موسسې، بازار او نوررا شه درشه[309] د ملي ژبې د پرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړ کړې شي.

پـــای

ډاکټر زیرک یار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

[308] - Prestige
[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبی د سرکار سره
کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا روانښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتو نازولی دی: یو یې پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی او فلسفی په برید ونو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خو د لومړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی ومیند. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی وویني، باید اورورک[311] په خپله جهاد وویني چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خو هغه هم وو ژل شو «او دا سی نور».(ولولی زما د چاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نوی سیا ست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټرماما وچی زه یی د ساپوهنی او پښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کید ای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لویدیزجرمنی) ته کډوال شوم. یوڅو ورځی وروسته ډاکټرماما له ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښارته زما د سترګی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خوا له کی، دلته د ډاکټرماما دوه(۲) پوښتنی او زما دوه ځوابونه پام وړ ګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «داد روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پیښور نه لویدیزجرمنی ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چی له کابل نه مې تن را خلاص کړ او له پیښور نه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نږدې شپږ میاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پیښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودېدلو و). له نن نه اټکل اته دېرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپې ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمد لاسه په خوږیې ونازولم. داهغه مهال وچې مونږ دواړه دلوید یزجرمنې په ګوټینګ پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوریې یم اودی مې ماما. کله چــې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما (کبیرمرد ادخیل ستوری) یودېرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیبېږکال ۱۹۷۵ کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والې ټولنې (انیټرنیشنل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجي) غړیتوب لاسته راوړ.
ماد ډاکترماماستوري درې(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره» ، «دهوښیار تیاتله» او«ژب سا پوهنه». درې واړه کتابونه په پیښور کې«دپښتو نخوا دپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیا رتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکترماماهغه پوهنیز کتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجي) دپښتو ژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلی ده.
زمادمعلوماتوله مخې، ډاکترماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.
دډاکترماماستوري دغه سرېتوب دهغه د سیاسي سترګه ورتیاغته ځانګړتیابښیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلې دي. ډاکترماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالې په کلکوالې یې وزرې غوړولې وې. «دقلم توره» دډاکترماماستوري د شعرونوټولګه ده، په مابانديیې د«یوټبر» شعرډېراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماما سیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یــوه ورځــې چــا ویلــې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غــټه وریځــه راغــله دوه وړې یې ښکلــولې
وړې شوې غټې کې غیبې بــیامو ســترګونه لیدلې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چــې دمورغیږې ته تللې
دیــوکورد یــوټــبروی د یــوبل نــه ځــاریدلې
چې همجنس وې جمع کیږی عــقل کــله بیــلولې
په ویشلی پښتون قام یــې ستوری اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږيی غړند څرګند یده. راته ویی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زورر انشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایېزوپېښودواړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټرماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه «لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زمادا چغه(شعار) وه:

«بې پښتوارګ د پښتنو مرګ دی!» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کټې د ماستو» چل راسره ونکړی. «دغتی کاټی ماسته» هغه ټکي وو چی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کټې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړئ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خو هلته یی یو بل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کټې ماسته ورکوي! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه وو خوړلی، بلکه شلومبې(تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریو نیولی و. موږپری پوه شوه. سم د لاسه یی له ټینګو ماستو یو غټ کنډولی ورکړ، خو غلي ځوی یی په ژړا لاس پورې کړ. موریی د ځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کټې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کټې واکمن شو او هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کټې ماسته ورپریښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماما ته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کټې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زما له هغی «لنډی جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتو پتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزیوایی چی دوی خوخلکیان نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتڼونه کول! ډاکټرماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوانتاناموکی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریی وخندل، او زیاته یی کړه چی زه هم د پوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدو کی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی د امریکی د یرغل په لومړیو وختونو کی د امریکی د ملی امنیت د جرګی په بحثونو کی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه «تش مشر»(فیګرهیډ) او حامد کرزی «کوچنی مشر»(ماینرټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی د افغانستان وګړو اکثریت(پښتانه) د ظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی او له دی لاری په افغانستان کی د کلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلو ته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زما او ډاکتر ماما وروستنی خواله. اوس نو پوښتنه داده چې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟

ډاکټر ماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظر په کچه ډیر د عمل خاوند و. که په پیښور کې یې د پښتو نخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمنی کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشر و او د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..

که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکټر ماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ ورېمه لګیدلی وه، نو په سیاست کې یانی د پښتنو دیووالی، خپلواکۍ او سوکالۍ لپاره ور باندې د باچاخان (فخر افغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوې وه.

پښتو ژبه د ډاکټر ماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، او ملي پیژاند په پښتو ژبه را منځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې د غه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري هغه لار خپله کړې ده چې د افغانستان مفکر او فقیر وزیر محمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه –هغه وزیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختېن کرایي کوړکې ساوختله، په هغه ختېن کوړکې چې عبد العزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه

د ډاکټر ماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یو ډول سیاسي دیره واوښت چې د هر ډول سیاسي یا دیني پښتون در ناوي پکې کیږي. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په هر پښتون، په پرګنه یوسفزي، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټر ماما ستوري د بري پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی او په جرمنی کې یې د زیږ کال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري درنې کورنۍ

او د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلي ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه ور او نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث او ارمان ورسیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مار مشر ارواښاد ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په کړنلاره وخوځیږي.

ډاکټر رحمت ربي زیرک یار

---

313 - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کليفورنيا ايالت، د توزند اُکس (زرخيرې) ښار.
پای: ۲۹ اپريل ۲۰۰۶

ژبـ سـيـاسـت او ژبـ پـلان: مـلي او رسـمي ژبـې

ننتــــــوځ

« قوهٌ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنې ډاکټراوستلر د پنډ کتاب سريزه په دغه عربي مقوله پيل شوی ده.[314] « ډاکټرولستر په شپږو يشت (۲۲) ژبو پوهيږي او کتاب يې «د نړۍ» دغتو ژبو لومړنی تاريخ دی.
پښتو بابا محمد ګل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقيرو زيرو چې د کابل د ښارد بريکوټ په سيمه کې يې په عادي ختين کرايي کورکې په اتيا کلنۍ کې ساوختله (۱۳۴۳ المريز ۱۹۲۴ زيېز کال). هغه د ژبې په اهميت پوهيده، د ټول افغان د پيژاند (هويت) د ساتنې لپاره يې پښتو يو پوخ مورچل ګاڼه، اوله دی امله يې د ملي ژبې پښتو په تعميم او ترويج ټينګار کاوه.
مفکر محمد ګل مومند په دی فکرو چې د يوه ملت د ژبې لری او بری د هغه د ژوند د بد مرغی او نيکمرغی سره تړاو لری: « که د يوه ملت ژبه د بل ملت ژبې ته مغلوبه شوه» نو مانا يې دا ده چې: «په عين واکداری کې به بې واکه، په عين وطن کې بې وطنه وی. په خپل وطن کې به غريب او پرديس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چې په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال يې، اغوستنه، خواړه يې، څواک او ژوند يې بشپړ ليا نيمګړی د پردی او د بل وی.... د غسی ملت به ورځ په ورځ چوکيږی تر څو چې محوه شی.» په «لنډ» ډول: «ژبه د ملي موجوديت، هوساتوب او سعادت، د لوړوالی او جګوالی ستنه ده.» د دغه اهميت له امله «ژبه بايد وساتله شی، وپالله شی، وروزله شی، ارته کړله شی، علمي شی، ادبي شی، په هر حيث سره د ملت د رستوا ړينوته» ځواب وو ايي. د مفکرو زير محمد ګل مومند په اند ، «پوه سړی خپل او د بل مال پيژني....غيرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سليم) دغه نه مني او نه پريږدی چې څوک خپل مال خوشې کړی چې وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک يې ښکاره ليا په غلا يوسی او کورتنی لاندی کړی.» (محمد ګل مومند ،د پښتو ژبې لياره ليا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت[رښتيا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷ المريز= ۱۹۳۸ زيېز). تراوسه زموږ پوهه دا ده چې انسانان له بل هر ټولنيز موجود نه زيات سياسي ژوي دي. په طبيعت کې هرشي ګټوره وظيفه لري، او انسانان يوا ځيني ژوی دی چې طبيعت وربا ندی دوينا پير زوينه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبـه وه چـی فـکر پکـی څرګند شو.

دتاریخ یوپوهاند داستادانو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی اوبنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استادورسره سروخوځاوه، خو یوه پخه پوښتـنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت اوتفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تـثبیتید لی شی او نه یی تفسیرکید لی شی. ژبی د انسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لړترلړه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خو دلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. ښایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږکاله وړاندی په زییږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی «ژبه پیل دی اودهغه څه برخه ده چی مونږ څوک یو»:[319]

له دینه چی «ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی اوهویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی مونږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون دی اوغوټه[320] ده دپیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیاهم ځان نشی خلاصولی. هغه داچی له ژبی نه دټولنیزتوپیرا و اتبارلوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیراوټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په ډول سینګاپوریوکوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) اوڅلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین(چینایی) اوتمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

315 - Universel and basic

316 - Abstract

317 - Communication

318 - Rosen

319 - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

320 - Tie

321 - Social class differenciation

322 - Malay

323 - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چې په سینګاپور کی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه دد غه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپور یانو د پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسر ییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستر رول لوبولی دی، او د عبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)ـ ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترڅارنوال او د بند یانو د عذابونو یوغتې پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] تېکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). او س په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چې انګریزی ژبه د اساسی قانون د تعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. د نورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. د ګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله د خپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانو ته وویل چې «ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله د دی ملاتړ نه دی کړی چې انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږ وروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چې خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یو ولس د خپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یې چې بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، د خپلواکی په ګټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول د دوه هیوادونو ته ګوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. د خپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) او د وه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چې ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زیږکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقا کی د تازه جوړ شوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چې نهه قومونه پکی ژوند کوی د یونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تيګريګنا)[331] قوم پکې ترټولو ډېر وګړي لري. خو هلته د يوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، ددې لپاره چې د ژبو کړکيچ رامنځته نشي. ددې په مقابل کې کيسواهيلي[332] د دغه هيواد ملي ژبه منل شوې ده، دليل يې دا دی چې کيسواهيلي د خپلواکۍ په جګړه کې د سياسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه.[333] رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چليږي او په حکومت کې چليږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او يا يې عملاً د خپلو وظيفو او مسوليتونو په اداکولو کې کارولې وي (لکه په ټرونونوکې، په قوانينو کې، په محکمو کې، په ګڼو اعلاميو کې، او په سياسي دريځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت دشتون په حالت کې رامنځته کيږي، ياني حکومت يې اعلاموي او يا په يوډول ښيي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکميت لاندې وي.[334]

په تاريخ کې يوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې يهودانو په فلسطين کې دولت نه لاره، د يوې سياسي ډلې[335] په ټينګار د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطين کې د انګريزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زيږيز کال (۱۹۲۲) کې فلسطين د ملتونو د ټولنې[337] د پريکړې له مخې د برتانيې په حاکميت (قيمومت)[338] کې ورغی.[339]

رسمي ژبه د حکومت په ورځنی فعاليت کې کارول کيږي او يو اورګاړي ته ورته ده چې له يو بندر نه يو ښارته مالونه رسوي؛ يو لوښی (وسيله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانين، په محکمه کې د قوانينو تفسير او تطبيق، د فورمو او لايحو جوړول، د اساسي قانون تعديل، د اساسي قانون تفسير، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعليم او تربيه، ټرونونه
... او اعلاميې).

د دولت شتون د يوې ژبې د رسميت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خوملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in” Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea”. By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - “ All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew”

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوي، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې د اندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړ ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوند ورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټې» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټې وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولي» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلابیلو نژادونو د سلاتي کنډولي ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټې ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلې کوي او راتلونکې تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه ددفتري کلتور. ملي ژبه د ولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوي وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia
[341] - authencity
[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمی ژبی لری. فنلنډ دوه(۲) ملی ژبی لری: سوامی (فيني ژبه) او فينلند ز سوينسکا[344] یانی فنلنډی سويډنی. په فنلنډ کی سويډنی ژبه چې شپږ سلنی (۶٪) وپونکی لری، ددغه هیواد په هرځای کی اتبار لری. په مقابل کی یی فنلنډی ژبه چې دوه نوی سلنی(۹۲٪) ويونکی لری، په ارته کچه کارول کیږی، خو هلته هرچيری قانونی اتبار نلری. په فلنډ کی ځينی پوهنتونونه یوائی په فنلنډی ژبه چليږی. ټول زده کوونکی باید سويډنی زده کړی. ځوک چې د سويډنی ژبی بری لیک ونلری، دولتی ماموريت به یی په برخه نشی. ورته شرايط په اقليتی سويډنيانو باندی چې فنلنډی ژبه زده کړی، په لږه اندازه اينبودل شوی دی.
په مالتاکی مالتايي ژبه چې اکثريت پری پوهيږی، ملی ژبه ګڼل شوی ده، او د انګريزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په فلپين کی فلپينو ملی ژبه ده، او د انګريزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په پاکستان کی اردو ژبه چې اته سلنی(۸٪) وګړی پری غږيږی، ملی ژبه ده او لارې چارې باید مینده شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزی چې په پاکستان کی د سروالي پټي(نخبی) ژبه ده، هلته رسمی ژبه هم ده (د اپریل ۱۹۷۳ اساسي قانون، ۲۵۱ ماده: ا تر ۲ بندونه). په پاکستان او پښتونخوا کی د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. د هند په اساسی قانون یا بل کوم قانون کی کومی ملی ژبی ته ګوته نه ده نیول شوی، خو هندې په اساسی قانون کی د هیواد رسمی ژبه ګڼل شوی ده. ا يالتونه کولای شی چې یو یا څو ژبی د خپلو ایالتی حکومتی چارو لپاره رسمی معرفی کړی، لکه پنجابی، بنګالی، اردو .... سانسکريت. که د مرکزی حکومت کوم لیک د هند ا يالاتو یا سیموته په انګريزی ژبه استول کیږی، باید هندی ژباړه یی ورسره مل شوی وی. دلته وينو چې انګريزی ژبه هم د هند رسمی ژبه ده. د ژبنی سياست له نظره، فلپين او هند يو بل ته ورته دی. په فلپين کی هم سيمه ييزو ژبو ته اجازه ورکول شوی ده چې په خپلو اړوندو سيمو کی د رسمی ژبو په څېر وکارول شی. د تاجکستان رسمی ژبه تاجکی ده. د ازبکستان رسمی ژبه ازبکی ده، او د حکومت ماموران باید په دغه ژبه و پوهيږی. د ترکمنستان رسمی ژبه ترکمنی ده. د زيمبابوی[345] رسمی ژبه انګريزی ده. د ماليزيا رسمی ژبه بهاسا ميلايو[346] ده چې اکثريت پری غږيږی. په کمبوډيا کی خمير[347] قوم ستر اکثريت (۹۲٪) لری او ژبه یی چې خميرنوميږی، رسمی ژبه ده. د ولسی چين په شان، ماندارين[348] چاينی ژبه د تايوان رسمی ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږېږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږکلونه وړاندې په زیږېږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه دتدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینوته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیري»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډېر مینه وال لرل
دغه تلویزیوني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زیږیز پورې به(تام او جیري) دولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږېدل. خو ورپسي مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نور یې نه غوښتل چې تلویزیوني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزیوني پروګرامونه دولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه دملي پیژاند د سمبول په څیرپیاوړې کړي او دیوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ دملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یوبل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین دولسي چین په مرکزبیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې دپایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږکلونه وړاندې په زیږېږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352]
برغولې کیښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیډي فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا وچې په دغه فلمي لړۍ کې «بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتنې درې بیلګې مورږدې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیري) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږېږي؟

ددغـو درې وا ړو پوښـتنو جـواب په يوه ټکـی کـی پروت دی: پيژاند (هويـت) !: «ژبه پيل دی».[354]

(پ)۔ د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکيه، سينګاپور او ولـسی چين کی ګوته ونيوله، د ژب سـيا سـت درې بيـلګی ښيـی.

د ژبی معياری کول يو سياسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی يوی خورا مهمی ځانګړتياته ورکول کيږی: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدليږی او اوړی»:[357] د مثال په ډول په ولسی چين کی له ډيرو لهجو نه دهيواد د پايتخت (بيجينګ) لهجه ماندراين درسمی ژبی به څير غوره شوه. ځينو هيوادونو د ژبی د معياری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پر مختګ او بدلون وڅيړی، لکه دفرانسوی ژبی اکاډمی، دهسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هيوادونو کی دليکدود جرګه[358] په اسراييلو کی دعبری[359] ژبی اکاډمی او دعربی ژبی اکاډمی (دعربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمياشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زيږکال په ډسمبر کی پرانيستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتوټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پيښور کی، ملـی کيسواهيلی جرګه په تانزانيا کی، دکيسواهيلی انسټيټوټ په تانزانيا کی... او کويچوا[360] اکاډمی په پيرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معياری کولو پريکړی کوی او د ژبی سياست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکټورهم د يوی ژبی په معياری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بريښنايی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګريزی خپرونکی ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمی زيـيزی پيړۍ په دوهمه نيمايی کی يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری يی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغيز خوندی کړ او په دی ډول د راتلونکی انګريزی په معياری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه (۲) نور و وګړو ډير مهم

354 - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
355 - Standardization
356 - Language policy
357 - it varies and it changes
358 - Der rat fuer Rechtschreibung
359 - Hebrew
360 - Quechua
361 - editorial guidelines
362 - Coxton
363 - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنري) رااوویستل: ډاکټر ساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه ویبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. ویبستر په امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیر لاره، لکه د[366] (معیاري کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زیږیز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ او نوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پرېوتلې وې او چا په ورځنی عادي ژوند کې نه کاروله(په دې اکله به وروسته وغږېږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونو او اوښتنو د چڼولو او یوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیر ځلې خلک فکر کوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه د علمي موسسو، دلیکدود د کتابونو، سیندونو(قاموسونو) او غټو خپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یوازې د یوه ټکي املایي څیره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات او د ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده وېناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځي ته لاړنشي. په روغه پښتو (هغه غوښتل چې ښوونځي ته لاړشي).
د ژبې د معیاري کیدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانی سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماًپه اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خوملي دولت نلري، باید د خپلې ژبې د پالنې او معیاري کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرګه ولري، د بیلګې په ډول[372] (پښتو عمل جرګه) ! د دغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک[373] جوړ کړي.
مخکې د زیږیږ کال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي ادارو کې برلاسې وه او له دې امله د برلاسي او چتې پتې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدیرش(۳۶) کلونه وړاندې په زیږیږ کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین تورو کې د دغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسو کې د زده کړې

---

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council

[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځگه کړي. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندي ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود، ويي پانګې (دلغتونو ذخيرې)، تلفظي نظام، او لاتينې پتې (الفبا) ته کلک پام وشو، او په (۱۹۷۲) کې لومړۍ ځل غټ سيندونه (قاموسونه) راووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويي پانګې (نيولوجيزم)[374] نه کاروا خيست. په سوماليا کې په ۱۹۹۰ کلونو کې کورنۍ جګړې زور وموند او مرکزي حکومت ړنګ شو، خو بيا هم سومالي ژبه د بيلابيلو سيمه ييزو کمنيو رسمي ژبه يا ملي ژبه پاتې شوه.

ژب سياست[375] (ت)۔

ډيرهيوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبو نه عموماً ديوې ځانګړې ژبې په پلو يتوب او ملاتړ را اخرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې د دولتونو عموماً ديوې ژبې د رسمي کولو لارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې، د محکمې د پريکړو له لارې، او د حکومتي مقرراتو[376] له لارې، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتياراولي، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.
اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو، ليکوالانو، واکيالانو (سياستمدارانو)، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه (۲۱) پيړۍ کې به د شپږزره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. ديوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډيرلاملونه کوانډ رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکو د شمير کچه، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی، او د هغې د ويونکو ټولنيز- اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهارولی شي، يا د هغوی اغيزمنتوب پرسولی شي او ديوې ژبې د مړينې عمليه ګړندي کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاندنيو غټو ورده بنديو (کټيګورۍ) راځرخي:
۱–د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقدامونو لاره وي چې ديوې ژبې يا ژبو د ادغام او ورکيدلو عمليه ګړندي کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه را منځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان، اندونيزيا، سوريه، عراق، ايران

---

[374] - negologism
[375] - Language policy

[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

.....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږی. دا امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ – د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لار اواروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یی په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ – د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] دیوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. دلته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر دحفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یی د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا،..... او دکاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ – د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی دیوې ژبې سره دې مینه اوناز ولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی وړ پر سر کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. دلته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله داسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لومړۍ ژبه وی. بیلګی یی دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، ټونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونوکی، فرانسوی په اوه ولس (۱۷) هیوادونوکی، پرتګالی په پنځه هیوادونوکی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د ټونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

دیوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو څو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، دتدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهود انو ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

[379] - non - intervention

[380] - Differentiated legal status policies

[381] - Valorization of the lanauge policy

[382] - unilingalism

[383] - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږی. په جنوب ختیزه اسیاکی سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلور(۴) رسمی ژبی لری: انګریزی، مَلېٖ[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلېٖ په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپورکی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخو راڅرخی:

۱ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی دپوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی

۳ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غټو لهجو کی چی د یو بل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پتکی وړپرسر کړی

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانو کی وفاداری وپالی او پیژاند (هویت) یی غښتلی کړی – هغه هویت چی د جنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپور په هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلېٖ[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

۷ – بین المللی پیوند کلک او ګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

۱ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنی[388] رسمی ژبه هم ده.

۲ – انګریزی د درې نورو قومی – رسمی ژبو په منځ کی «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکی د دوه ژبتیا سیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هرزده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی او بله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، څکه چی د ژبو د زده کړی کنډه

384 - Malay
385 - Pluralism
386 - integrate
387 - Malay
388 - Association for South East Asian Nations
389 - neutral
390 - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلو ړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت لري.[391]
دجنوب ختيزي اسيا د قومونو پنځه نوري ژبې هم د پوهنې او ښوونځيو په سيستم کې زده کيږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وينو چې د دوه ژبتيا د سياست له مخې، بايد هر سينګاپوري انګريزي زده کړي او هر سينګاپوري بايد د هيواد په يوه بله رسمي ژبه (معمولاً مورني ژبه) وپوهيږي. په دې ډول په سينګاپورکې د زده کړې نظام د دغه هيواد په پرمختګ راتاويږي او په ټولو هيوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عمليه ګړندي کوي. ياني تعليمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سينګاپوريان په دې پوهيږي چې انګريزي د يوه عملي انتفاعي لوښي په څير کاروي، نه د يو احساسي هويتي هدف او تړون په څير.[392]
په سينګاپورکې د مورنۍ ژبې او انګريزي ژبې په زده کړه نږدې يو اندازه وخت لګيږي:

دښوونځي ډول	مورنی ژبه هره اوني	انګريزي هره اوني
لومړي ښوونځي Primary School	لس، نيم ساعته دوری= پنځه ګينتې	دولس، نيم ساعته دوری= شپږ ګينتې
دوهمي ښوونځي secondary School	شپږ، څلويښت دقيقه يي دوري= څلور ګينتې	شپږ څلويښت دقيقه يي دوری= څلور ګينتې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلويښت دقيقه يي دوری= څلور ګينتې	شپږ څلويښت دقيقه يي دوری= څلور ګينتې

391 - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
392 - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زییږکال(۱۹۲۲) کی دملتوټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

دا سراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زییږکال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اړی په څیر په منځنی ختیزکی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او ځوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائی په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیوادپه اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو دخپلواکۍ، ملی هیواد او ملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی اوترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونود خپلواکی جګړوپه ایلیزر بن یهوداکی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یونامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیوکلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

393 - Hebrew
394 - Revitalization
395 - Vernacularization
396 - Leauge of Nations
397 - mandate
398 - " All ordinances, official notices and official forms of
399 - Eliezer Ben- Yehudal
400 - Father of modern Hebrew
401 - Hebrew
402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنيدا اړتيا لري، هغومره ديته هم اړتيا لري چې د «خپلو پخوانيانو ژبې» ته راستانه شي، ياني د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ايليزربن يهودا لپاره د پاخون وسيله وه او د تړون سمبول. ايليزربن يهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم يې ايليزر ييڅاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چی (نګه) سوچه يهودی نوم ولری: بن يهودا يی[405] نوی نوم شو. بن يهودا په ليتوانياکی په يوه دينی کورنی کی زيږيدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی يی زده کړی وی. بن يهودا دری غټ عملياتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، او دريم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وينو د بن يهودا نشنليزم (ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ويشت (۲۲) کلنۍ کی په زيږ کال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسی او ورپسی فلسطين ته کډه وکړه. هغه له خپلی ميرمنی نه ژمنه اخيستلی وه چی زوزات به يی په – يهودی يانی عبری ژبه کی روزل کيږی. ديبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږيدله ، خو د خپل ميړه سره د کلکی ژمنی له مخی يی خپله ژبه يانی عبري[407] زده کړه

لومړی ځوی يی بن زاين بن يهودا[408] ونوماوه. بن زاين لومړی يهود وه چی د خپلی ژبی[409] په ټغرلوی شوی و. په دی ډول بن يهودا او ميرمن يی ديبورا لومړئ يهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړيدله

ايليزربن يهودا په جيروزالم (القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخيات اسراييل)[410] د اسراييلو بيا ژوندی کيدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه يانی نګه او روانه ژبه. په مهاليزوکی به بن يهودا د د خپلو ليکنو لپاره نوی لغات راويستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتياوې او واقعيتونه نشول منعکسولی. ايليزربن يهودا يوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه يی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غبنتلی او اداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. پخپله ایلیزربن یهودا دعبري ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه د اسراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کې دعبري ژبې اکاډمۍ[413] ته جګه شوه). دعبري ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په ورځ کې اتلس (۱۸) ګینټې لګیا وچې «دپخوانۍ او اوسنۍ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] راوباسي.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندې په (۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړي ټوک خپور کړ. دغه له مړینې (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه د ایلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې او دوهم ځوی ایهود[415] په زیار خپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې د حضرت ابراهیم (ع) له زمانې نه ترنوې زمانې پورې په عبري ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلابیلې نسخې وڅیړلې او له هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند او دروانې ژبې لپاره ګټوروو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول او نوي لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوي لغتونه به یې په ډیرو لیکنو کې تکرارول او په دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ایلیزربن یهودا د نوې عبري ژبې لپاره سیفرد یک تلفظ[417] غوره وګاڼه (سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسیدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت د اسراییلو په نوم جوړ شو چې په خپله پخوانۍ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږي.

له نن نه نوي (۹۰) کلونه وړاندې د زیږکال (۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم (القدس) کې دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، او د نړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتر بلفور[420] چې د انجیل په ټغرلوی شوی و، د برتانیې لومړی وزیر (۱۹۰۲ تر ۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړۍ نړیوالې جګړې په مهال د برتانیې د بهرنیو چارو وزیر (۱۹۱۲ تر ۱۹۲۱) شو. بلفور چې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولید او په القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. د اسراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: زیرک یار، د نوې سیاست الجبره: د امریکې د امپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې او غولونې (۱۹۸۹ تر ۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتني کولتور د ودې او پراختیا ټولنه – جرمني، چاپ ځای: د دانش خپرندوی ټولنه، پیښور، ۲۰۰۲،

---

[413] - Hebrew lanauge Academy
[414] - Complete Dicionary of Ancient and Modern
[415] - Ehud
[416] - Zvi
[417] - Sephardic
[418] - Zionists
[419] - Herbrew university
[420] - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.

دشلمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يانې د اسراييل د دولت دجوړولو د کال(۱۹۴۸) پورې، عبري يوژبتيا دومره غښتلې شوې وه چې دفلسطين اتيا سلنو(۸۰٪) يهودانو دعبرۍ ژبې د پوهيدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) يهودانو ادعاکوله چې عبري يې يوازينۍ ژبه وه. دغه شميرنې ښيي چې دفلسطين يهودان په څومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتيا[421] نه ايډيالوژيک يوژبتيا[422] ته واوښتل. د اسراييلو د دولت دجوړيدلو(مې ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګريزي عملاً دوهم مقام ته راټيټه شوه، خو په عين حال کې دوهمه اغيزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراييلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً يې مقام له انګريزي ژبې نه ښکته شو. په بله وينا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګريزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دريمې درجې رسمي ژبې پيرزوينه وشوه.

په اسراييلو کې عبري ژبه په نړدې ټولو عامه(دولتي) او شخصي فعاليتونو کې يوازينۍ برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] د حکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکرۍ، روغتيا، راډيو، تلويژن.. او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ
 به چې يهودي کډوالان اسراييلو ته راورسيدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به يې تعقيباوه چې په(۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چې زرترزره عبري ژبه زده کړي. دډاکټرۍ دعلمي درجې دلاسته راوړلو تحقيقي خيړنې[426] بايد په عبري ژبه کې وليکل شي. عرب اسراييليان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراييلو کې رسمي اوکلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونو راهيسې څوژبتيا[428] ته د مطلوبې موخې(هدف) په څير پام وشو، بې له دې چې دعبري[429] ژبې برلاستيا زيانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د يهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په يهودي برخه(سکټور) کې عبري د تدريس ژبه ده، او په عربي سکتور کې عربي د تدريس ژبه ده(په نږدې شل سلنو۲۰٪ښوونځيو کې). په عربي ښوونځيو کې بايد عبري[430] د دوهمې ژبې په څير زده شي، او په يهودي

421 - Plurilingualism

422 - Ideological monolingualism

423 - Hebrew

424 - Hebrew

425 - ulplan

426 - dissertations

427 - higher education

428 - Multilingualism

429 - Hebrew

430 - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیو کې باید عربي ژبه خلورکاله تدریس شي. په بین المللي ژبو کې انګریزي لومړی مقام لري چې باید دلومړئ بهرنئ ژبې په څیرزده شي. وروسته فرانسوي ده. چې دانګریزي یاعربي په ځای یاددوهمی بهرنی ژبې په څیرتدریسیږي. د ژبې نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوی چې په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، او په عین حال کې په دې ټینګارشوی دی چې د ژبو د زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیو کې دعربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځوونځیو نیمايي برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چې ددولت په څیرپه (۱۹۴۸) کې په فلسطین کې رامنځته شو، په لومړیو پنځوس (۵۰) کلونو کې یې ژب سیاست «یواځې عبري» ته خدمت کاوه یاني یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. ددغه ژب سیاست په اوږدو کې دعبري ژبې هویتي او سمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چې عبري[434] دملي هویتي چینی په څیرپخه، ارته اوبرلاسې شوه، اسراییلي دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلو په څیرګټورې وګڼلې او هغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په څیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چې اسراییلو خپله یهودي ژبه یاني عبري دخپل ملت دهویت دساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نوبیا یې ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کې ځای ورکړاوله دې اصل نه چې عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید« زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبو تماسونه دیرغل او نیواک (اشغال) ، د کډوالتیا، د نویو ملتونو رد جوړولو، ...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږي. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کـــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه سياسي واحد کې د ګڼې ژبې نشتوالى، دليکلود نظام نشتوالى يا کموالى، د تخنيکي او علمي لغتونو نشتوالى...د درسي کتابونو نشتوالى يا کموالى. هرګڼ ژبي سياسى واحد ته چې يوه يا څو ژبې پکى قوي وي او نورې پکى کمزورې وي، د ژبنيو مشکلاتو سيمه ويل کيږي. دغه ډول سيمه ژب پلان ته کلکه اړتيا لري. ژب پلان په ملي سويه د ژبې د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ويل کيږي. په بله وينا، ژب پلان په ملي سويه د ژبې د مشکلاتو منظم حکومتي فعاليت ته وايي (کارل ايرلند ګاډيلي د آيو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دې اثر نه د ژب پلان په اکله غټې ټکې را خلم او لنډوم يې.

ژب پلان دوه برخې لري: لومړئ برخه يې د شان يا مقام ژب پلان نوميږي[441] چې په ژب سياست را څرخي، لکه د ژبې توزيع يا ويش په بېلا بېلو قلمرونو کې (د ژبې رسمي مقام په حکومت کې، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کې، او د روغتيا په چارو کې).

دوهمه برخه يې جسمي پلان[442] نوميږي چې د ژب سياست په پلې کولو (اجرا) را څرخي. په جسمي پلان کې د ژبې جسمي شتون را ځي، لکه د ګرامر، املا، سيندونو (قاموسونو) د درسي کتابونو....او د ليکلو يا خطي نظام توليد. په بله وينا، د شان يا مقام پلان ته رسمي پريکړې هم ويلې شو، او جسمي پلان ته د رسمي پريکړې پلې کول ويلې شو چې د ژبې په مشخصو جسمي موادو را تاويږي. د يوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چې عملي شي يانې په جسمي پلان واوړي. بې له مقام پلان يا ژب سياست يا رسمي پريکړې نه، جسمي پلان ډير لږ امکان لري چې ګټور شي

په يو هيواد کې د يوې ژبې د غښتلتيا (تقويې) لپاره مهمه ده چې څومره وګړي پرې غږيږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوى ده، او په ملي تاريخي ځانګړتيا (پيژاند) کې څومره رول لوبولى شي، يانې ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چامال يې ګڼي. ژب پلان لاندينيو سريزو فعاليتونو ته اړتيا لرى:

۱ – غونډې (کنفرانسونه)

۲ - ژب ټولنيزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کمیسون
۵ –خپلواک کمیسون
۶– د ژبې په اړوندکی دبین المللی کنفرانسونوپرېکړې

دیوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندېني څو لنيزقلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرگه اومشرانوجرگه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس ميډيا). په يوهیوادکی چی دوه ياڅو رسمي ژبې منې، ډېرارزت اودقيق ژب پلان ته اړتيا ده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړوپوهنو قلمرو ارزښت ډېراهميت لري، ځکه دلته دنوي او راتلونکي نسل په زړه اوفکرکی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غښتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندنيو حالتونو ته ځواب ووايي، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام یې ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبواستعمال ټاکی(داساسی قانون ماده يامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

---

[444] - Pilot projects
[445] - “Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers.”

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ – د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ – مجاز ژبی

۲ – هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ – د قضاوت (پریکړې) ژبې

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ – د اجرایې ژبې

۲ – ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ – بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ – هغه ژبې چی په ایالتي او محلي ادارو کې استعمالیږي

۵ – د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ – د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ – د ښوونځي ژبې (لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ – د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)

۴ – د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ – هغه ژبې چی په ښوونځي (لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ – هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ – هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

---

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د امو الو په نومونې[447] کی کارول کیږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښود ونه پرې لیکل شوې وي[448]
۵ –هغـــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کی کارول کیږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال تاکي

چ: په مطبوعاتو کی د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپی خپرونو کی کارول کیږي(د غیتو مهالیزو د نومونو لیست باید مل شی او په هغه کی وښودل شی چې څو ځلی او په څو مره شمیر خپریږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډیو کی کارول کیږی(په اونی کې څو گینټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلویزیون کی کارول کیږي(هره اونی کې څو گینټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال تاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څو سلنی٪) رسمي ژبې دي؟

447 - Labelling
448 - Policy and instruction manual
449 - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډيــز

انسان يوا ځنى ژوى دى چې د وينا پيرزوينه پرې شوې ده. كه له يوې خوا ژبه لوښى(وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه ترون دى او غوټه[450] ده د پېژاند(هويت) لپاره.
هغه ولس چې خپل دولت يې نه وي جوړ كړى، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملى ژبه د ولتونه زيږوي، او دولتونه رسمي ژبه ټاكي. دا چې ژبه ولاړه نه ده، معياري كولو ته يې اړتيا ده. د ژبې په معياري كولو كى دواړه دولت او شخصى سكتور رول لوبوي. د ژبې د معيارى كولو موخه دا ده چې ژبه عمومى شى، يانى هرڅوك پرى په اسانى سره پوه شى. خو مسلكى تخصصى ژبى حتماً عمومى ژبى نه دي. ګڼ ژبتيا ارت او دقيق ژب پلان ته اړتيا لرى. كه دوه ژبې يا ډېرې ژبې رسمي وي، بايد ټولې روغې زده شي او بايد د زده كړې كنډه(اندازه) يې دلوړو زده كړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت ولري
د ژب پلان موخه دا ده چې خلكو ته د خپلې ژبې د كارولو امكان برابر كړي او ګڼ ژبتيا تشويق كړي. يوا ځې قانوني احكام نشي كولى چې يوه اقليتي يا كمزورې ژبه وساتي او غښتلې يې كړي، بلكې په ژب ساتنه او ژب پرمختيا كى نور عوامل هم كواند رول لوبوي. بېلګې يې دا دي: د ژبې د ويونكو شمير، په يوه ټرلى سيمه كى د هغوى تيتوالى، د خپلى ژبى سره د هغوى مينه، د هغوى اقتصادى وزن، د هغوى سياسى تنظيم، د هغوى د ژبى اتبار، يانې د ژبې سره مثبت پيوند لكه دولتمندي، كارمندي، تعليم،... او د اصالت احساس. ديوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي كولو او پرمختيا كې څلور پريكړې روغ رول لوبولى شي:
- يو دا چې په ژب سياست كې يې مناسب حق په برخه شي
- دوهم دا چې ژب سياست پلى شي
- دريم دا چې د هغې لپاره ټولنيزه اړتيا خلقه شي
- څلورم دا چې ملي ترون او غبرګون ته لار اواره شي. يانې په ټولو ټولنيزو قلمرونو كې(اجراييه، قضاييه، قانونيه، معارف، تجارت... او مطبوعاتو كې) په دې بسنه و نشي چې «يا زما ژبه يا ستا ژبه»، بلكې پر ځاى يې د ترون او غبرګون د ريخ پياوړى شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان كې درې ټكى كوټلى رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان یې جوړیږي، باید رسمي مقام یې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه باید له ښوونځي نه ترپوهنځي پورې د تدریس ژبه وي ، او څوک چې یې بری لیک ونلري او لیکل، لوستل او ویناپرې نشي کولی، باید لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي. دلته باید دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت دیو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه باید (دپښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې ما یې په۱۹۹۷کال کی او بیا په کال ۲۰۰۰کی وړاندیزکړی و. ددغې جرګې یوه موخه باید داوي چې دپښتو لغتونو بریښنا ییز بانک[453] راوباسی. په دغه اکله ډاکټرنبی مصداق هم دوی میاشتې وړاندې څه ناڅه ورته او ګټورورړاندیزکړی دی(ایینه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸ ، دلوه ۱۳۸۶، مخ ۷۷). ددغه کارلپاره دې د سریزوچاروکمیټه[454] جوړه شي او دمثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زیب نیا ز، پوهاند محمد همایون هما ، ډاکټرراج ولي شاه خټک ،ډاکټراکبراکبر، ډاکټرببری ګل وزیر، ډاکټر محمد اکبرورد ګ، ډاکټره ثریاخادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ یو سفزی، پوهندویه کبرامظهري، منلی سیدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ ، منلی حدادفرهاد ، منلی وطنپال دیاني، منلی حبیب الله رفیع، پوهندوی اسماعیل یون، منلی زرین انځور، منلی محمد معصوم هوتک ، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټرعثمان روستارتره کي، پوهاند مجاوراحمد زیار، پوهاند ګل جانان ظریف، پوهاند سرزمین کیمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټرعبد القیوم کوچی، ډاکټرعبد القیوم مومند ، منلی محمد اصف صمیم، ډاکټربسم الله امیر، منلی غلام محی الدین زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګیال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خویندی ورونړه). دتماس مزي دې دډاکترنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی دشاهي دورې په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المریز= اکتوبر۱۹۶۴م) راغلي ووچی دافغانستان دنورو ژبو له منځ نه«پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). دهمدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی وچې دهغې دپالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروګرام راوباسي اوعملي یې کړي. له دینه یو کال وروسته(تله ۱۳۴۴یانی اکتوبر ۱۹۶۵) پارلمان ته دهغه مهال لومړی وزیرډاکټرمحمد یوسف ورغی. دحامد کرزي پلارعبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی وپه ډاکټریوسف نیوکه وکړه چې ولې یې داساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره دملي ژبې پښتودپرمختیا او ترویج لپاره پروګرام نه وجوړکړی. ډاکترمحمدیوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړکړي اوپارلمان ته به یې ولیږي

---

[452] - Pashto action council
[453] - Pashto terminological databases
[454] - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زییز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آې.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زییز(۱۳۷۰ لمریز) پورې ، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوېده.خو یو کال وروسته ،د سي آې أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته د برش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه د برش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له د ښه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرګ الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلار پوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟ !ـ

زرخیړۍ ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰ وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګټم او په پښتويې ختم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبی تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یی راته په ټیلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتنو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبی سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم.

انګریزانو نږدې ۷۱ کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږیز کال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دې ډول یی دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد) تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راتوره چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.
الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]
د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ (۱۹۰۵ تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵ تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر/ ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.
د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸ تر ۱۹۵۷م، ۱۲۸۷ تر ۱۳۳۲ لمریز) ورته په خپل شعر کی «د مکر ګوډی» ووایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان دبی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳ لمریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.
په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوړلو سره د پښتنو د احق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.
مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتار پرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو د ژبنی

---

455 - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګړی (لنګویج نیشنلیزم) احساس را وټوکیده چې په مغلی هند کی د اردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کی شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کی د مغلی اردو امتیاز پای ته ورسوی، او پرځای یې خپله هندي غښتلی کړي چې په «دیوانګری» پټې (الفبا) او له سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وی. په دی هندی – ژبنی خوځښت کی دا احساس هم غلی شوی و چې هند دی د هندیانو لپاره وی. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دیته لازیات وهڅول چې اردو ژبې ته دغتې هویتی چینی یانی «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسی (لنګویچ اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملی کولو «دینی اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کی ډیرکیان وو (۵۶٪).[456]

دا چې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره» ، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چې د فیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوی چې د ژبې مسلې په دې کی یو غټ رول ولوباوه چې ختیز پاکستان (ختیز بنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زییږکال کی جلا شي. په
پاکستان کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنی پوهاند طارق رحمن لیکی چې د بنګالی ژبې خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیز پاکستان کی د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله[458]
د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې د ډیر کوچنی اقلیت یانی او وه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامی ژبې په څیر په پاتی ټولولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدر اباد کی میشت شوي دي).
الیسا ایریس لیکی چې د ژبنی پیژاند (هویت) په سرکړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه راڅرخی، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږی چې قدرت په رسید لو را چاپیره وی. په او سنی پاکستان کی د قوم له مخی جګ پوړه دولتی – اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دی: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ، مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه٪۲۵) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪ ۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته ، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه –ددې لپاره چی دپښتنو د زیاتې خودمختارۍ غوښتنې ته پاتک واچوي. دلته یوځل بیاوینو چی د ژبې هویتی رول اهمیت لري ! په دې اړه الیسا ایریس داسې کاږي:[460]
د ۱۹۵۲ په جنورۍ کی چی په ختیزبنګال کی اردو رسمی ژبه اعلان شوه ، سمدلاسه یې دپوهیدونکو (محصلینو) مخالفت اومظاهره راوپارول. له دې امله دشیې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په ۲۱ نیټه چی پوهیدونکود پولیسوله امرنه سروغړاوه ، دپولیسوله خوا په ډزوکی څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کی « د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږي.[461]
ختیزبنګال چی په ۱۹۷۱ کی خپلواک بنګلادیش(دبنګالینوهیواد) شو ، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي اورسمي ژبې په اړه داسې نظر لري: دپاکستان په بین المللی الوتنوکی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږي. په سړکونو کی دتجارتځایونولوحی په انګریزی او اردوژبو لیکل کیږي. دی وایی چی اردو دپاکستان ملی ژبه ده ، او انګریزی یې رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کی هم په څرګندوالفاظوراغلی دی چی اردو یې «ملی ژبه» ده او انګریزی یې «درسمی هدفونو» لپاره کارول کیږي (یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چی په ۷۲ ژبوغږیږي. اردو په ښارونوکی دغټې راشې درشې ژبه ده ، او انګریزی په پاکستان کی د سروالې پټې (ایلیټ) درسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه (کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری ، تفریحی موضوعګانی ، لوستل او سفرکول شمیرل کیږي. انګریزی ژبه دپخوا په کچه (دانګریزانو د پیر په کچه) ، نن ډیرزیات چلن لري:[463]

---

459 - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).
460 - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

461 - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).
462 -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."
463 - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخوا کې «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د څېړنې لاندې نیولی دی:[464]
مخکې له دې چې د دې لیکنې د مهمو ټکو سره لوستونکې اشنا کړم، د پاکستان د اساسي قانون (۱۰ اپریل ۱۹۷۳)
د ۲۵۱ مادې دریم بند ته د هغوی پام راګرځوم: «بې له دې چې د ملي ژبې موقف ته زیان ورسیږي، ایالتي اسمبلي
(جرګه) اجازه لري چې سربېره په ملي ژبه د قانون له لارې د یوې ایالتي ژبې د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره
اقدامونه وټاکي»:[465]
د اسې برېښي چې د ۱۹۷۳ اساسي قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وي چې په ۱۹۷۱ کې یې په
ختیځ بنګال کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله
ما د پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسي قانون د ۲۵۱ مادې دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنې لیکنې تلې ته واچاوه:
سره له قانوني اجازې او وعدې، پښتو په پاکستان کې د قدرت په قلمرو (اداره، عسکري، قضایي، تجارت،
تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کې د دې وس ونه مېند چې پاپېړ واخلي. د مغلوله برکته اردو چې
ډېر کوچنۍ اقلیت (او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملي شوه او هم اسلامي.
د پښتو ژبې د خوځښت لار ښود د خدایي خدمتګار سازمان وچې غړو یې ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو،
ډرامونو، ښوونځیو او خپرونو له لارې د خپل قوم او ژبې خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کې یې د «پښتون» په نوم
مجله راوویستله. د غه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه» (۱۹۲۱م) د ترجمان په څېر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان)
د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلې په تندي خپرېده:
چې خازې شنې مې په قبروې ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چې په خپلو وینو نه یم لمبید لی موږې ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې
د ۱۹۴۲ په اپریل کې عبد الغني غني د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب
نیاز لیکي چې د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمدشاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.»
په بنو کې د لویې جرګې پریکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کې کوټلي سیاسي مطالب
خوندي شوي وو. د دغه حقوقي او تاریخي سند د اصل د کوپي (فکسیمیلي) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, “ Pashtu language and identity – formation in Pakistan,” Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - “ without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language.” (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څیړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډیر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]
پاکستان کې د حاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبایي(ایالتي) حاکمه طبقه(«پرووینشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړکړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وایي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.
عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او وېشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]
یوه ځوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» په نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکی یې خدایي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. دلته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلې کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې(اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه داوه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]
دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی و چې هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هر کال دې ورته څلوېښت زره روپې لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

467 - " ….. the census of 1971

468 - دغني خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

469 - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

470 - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کې کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چې پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچندخاننا ویناګانې ، دصوبې دقانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیموپه ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خوعملاً دغسی ونشول. یانی پښتودتدریس ژبه نشوه ، بلکې پښتوبه دیو مضمون په حیث ښودل کیدله. پوهاندرحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زماپه اند ،انګریزانوغوښتل چې پښتو ژبه دې دپښتودپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوابې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چې داصلي هیوادافغانستان سره یې دخپلوۍ اوورورولۍ مزې غوځ کړي اودبې هویتۍ په سیند یې لاهوکړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبې دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتوخولاڅه کوۍ چې انګریزانوفارسي ژبه هم په قضایی محکموکی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چې دافغانستان دربارخیلو پښتنوخپل دربارپه فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانوپښتوژبه یواځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحوکی» زغملی شوه چې«تمثیلی ارزښت» یې لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتوکی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل »
دسوات میاګل عبدالودودچې دیوسفزو مشرو ، په ۱۹۲۶ کی دانګریزانولخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتو لپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ –پښتویی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتوچاپ کړل چی په دفترونواومحکموکی به استعمالیدل.
۲ –ولس اوماموربن باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي ، اوپه لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ –دسوات دوالی عبدالودودپه هڅه یوڅو کتابونه دبیلابیلو ژبو نه په پښتوو ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحدپه شان ، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردواوانګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانوغوښتل چی په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان اوهندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ سټرګل» ، نویږډیلی ، ۱۹۶۹، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زبیز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیاوچی پښتو دې دژوندپه ټولو ساحو کی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتو شهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوا دصوبه سرحد دحکومت مشر سکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبد القیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه ، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی د استعمال وړاندیزوکړ. خوارد وژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیمو په ټولو لومړنیو او منځنیو ښوونځیو کی او په پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.

خوواقعیت داوچی پښتوژبه دمعتبروښوونځیوانګړته نشوه ورننوتلی:[475]

دغه شان په حکومتی ښوونځیو کی چی پښتوپکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتوپکی«سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به دښوونکو کمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګیو کی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتو د تدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیوښوونځیو کی(۱ –۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهاد چیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتووضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږوچی دپښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: داواقعیت چی کارپه انګریزي اواردوژبو کی میندل کیږي، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو اوځوانانو وخت په پښتوضایع کړي. په بله وینا ، په پښتو کی زده کړه اودپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتوژبی دپرمختګ هڅوسینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]

ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتو لنګویج اینډ ایډینټیټی –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلې ته رسیږی:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all…..Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچی دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانو یانو یی دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]

پاکستان هم چی دلوید یزدګټولپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو اود دوی دژبې په ضدهغه لار خپله کړې ده چی انګریزان پرې روان وو.

زرخیړی (توزند اُکس)، کلیفورنیا، **۲۵**جولای **۲۰۰۸**. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یـــله

له ډېر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ربښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کې د یوې ټولنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه، ټولنیز اتبار، او د کلتوري هویت اسانتیاوې او امتیازونه راځي.

نن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده. په بله وینا، د نړۍ خورا ډېر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کې یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افغانستان هم د نړۍ په هغو ګڼ شمیر هیوادونو کې راځي چې په قومي لحاظ نامتجانس دي (د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو/لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نړۍ د ګڼ شمیر نامتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خپلو لرې او نږدې ګاونډیا نو نه زده کـــړه وکـړي.

ژبه له ډېره ډېره ده چې یو اځې او یو اځې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییږي، توپیر نه لري چې له کومې څنډې نه ورته وګورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور ډیره بې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یو اځې د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لا تر او سه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څومره چې د ملت کیدا عناصر ګڼ او غښتلي وي، هغومره د ملي- سیاسي تړون بنسټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هویت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د یوه غیر قابل ملاحظه اقلیت (اووه عشاریه دري سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې یې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پایې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانیه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو یې وګټي او په پښتو یې وخوري». په غني ګمان سره اروا ښاد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغیړنې وضعې ته ګوته نیولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سیاسي اقتصاد (پولیتیکل ایکانُمي آف لنګویج) ویل کیږي.

دا ناشوني ده چې په نړۍ کې د نړیو شپږ زره ژبو/لهجو له منځه دې بیل بیل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبیعي ډول (د ژبو په چاپېریال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته باید په ورکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمینه برابره شي چې دوه غتې ملي/رسمي ژبې او لږتر لږه یوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غتې ګټې لري: یوه ګټه یې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غتو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نړۍ والي ته لار پرانیځي. دوهمه ګټه یې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په یوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بیلا بېلو سیموکې کار میندلی شي او هم هغه خپل مسلکي کفایت عملا په خپل ملي کفایت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ویلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنیو محلي مورنیو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غتو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د اړین ول لپاره کوم تدبیر نه لیدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د دري (۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غتې ملي/رسمي ژبې او یوه بهرنۍ ژبه (لکه انګریزي او/یا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنی (وسیله) شي، بویه دا چې د ژبې سیاسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې ليکل، لوستل او ويل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظيفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره اوږه په اوږه روانيږي، او په دې ډول د ژبې سياسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملــــــــونـــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړی،چې په اساسي قوانینو کی یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړی، چی اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library